

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ÅRSSKRIFT 1991

VIBY LOKALHISTORISKE FORENING

Årsskrift 1991

udgivet af

Viby lokalhistoriske

Forening

Eget forlag, Viby J. 1991

Årsskrift for Viby lokalhistoriske Forening. 2. årg.

Udgivet af Viby lokalhistoriske Forening, 1991.

Redaktør: Ejlif Salomonsen

Redaktionsudvalg: Børge Søndergård og Bent Keblovski.

Redaktionens adresse: Viby Bibliotek, Skanderborgvej 170, 8260 Viby J.

Tryk: HB Grafisk Produktion.
Hasseltoften 62, 8361 Hasselager.

ISSN: 0905-801X

Løssalgspris: 25 kr. (forrige årgang kan købes for 20 kr. pr. stk. ved henvendelse til Viby Bibliotek)

Artiklerne kan frit kopieres med angivelse af kilde.

Illustrationer m.v.

Omslagets forside: Stenslagere og avislæsende mælkemand på Horsensvej 1902. På Vestre Kongevej 6-12 de to ens huse fra 1900. I baggrunden mellem dem Viby Vestergård.

Tegninger og billedtekster side 14-30 ved Knud Juul. Øvrige billedtekster samt noter til artiklen om kvindeegen ved redaktøren.

Billederne side 46 og 48 er en gave fra Jydsk Telefon-Aktieselskab og side 44 er lånt af Else Hørlyck.

Forord

"Kundskaben om det Forbigangne er det eneste Middel til at forstaa det Nuværende og lægge fornuftige Planer for det Tilkommende".

N.F.S.Grundtvig

Selv om Grundtvig ikke har haft lokalhistorie i tankerne, da han et sted i sit skrift: "Om Nordens videnskabelige Forening", 1839, skrev ovenstående, er det ikke uaktuelt selv i vor sammenhæng. Tværtimod.

Artiklerne i dette årsskrift giver hver på sin vis et indblik i de nærmest foregående generationers livsvilkår. For de ældre er de mere eller mindre en del af deres egne erfaringer. For de yngre og unge virker beretningerne derom måske som fjern fortid, men er trods det en del af slægtens liv. Og dette gælder, hvad enten det er landsbyens fællesskab om store begivenheder eller i den almindelige hverdag.

Nybyggerlivet i de opvoksede kvarterer i sognet var præget af

den enkeltes indsats for egen regning og risiko, men også af børnenes deltagelse i arbejdet og alt det spændende, som kunne opleves, hvor natur og mennesker var tæt på.

Linjer fra datidens hjulspor og plovfurer kan trækkes til vore dages villaveje og ligusterhække, som spærrer både udsyn og indsigt: men den glæde og tilfredshed, som kan spores, kan yde et bidrag til forståelse for, at ikke alt kan måles med et velstandsmål.

Samfundet - også det lokale - er ændret radikalt på alle områder. Viby er i dag på godt og ondt en del af en storby, men dog med et fællesskab, som vi alle kan bidrage til at styrke.

Der kan måske endog hos os lægges "fornuftige Planer for det Tilkommende". Mange vil hilse dem velkomne.

Redaktionen ønsker god fornøjelse både med læsning og planlægning.

**Hanne Marie Rud:
Om kvindeegen i Viby og min ol-
demors erindringer**

I 1915 fik kvinderne valget til folketinget ifølge den nye grundlov, som trådte i kraft 5. juni 1915. I den forbindelse opstod en bevægelse i kvindekredse omkring i Danmark for at plante ege til minde om den betydningsfulde dag.

Fra en artikel i Forstadsavisen den 15. november 1966 af tidligere sognerådsformand Jens Juul har jeg følgende: "Rygtet fortalte, at det var fru Petrine Jensen, gift med redaktør Bertel Jensen, Århus Amtstidende, som var meget aktiv indenfor kvindeorganisationerne, der havde fået ideen til plantningen af kvindeege."

Min oldemor Petrine Jensen, som er født Frandsen, var datter af gård-ejer Frands Peter Jensen og Johanne Kathrine Hansdatter (Buch), der levede på gården Nørrelide i Jelling.

Hun blev født 2. december 1863, som det sidste barn i søskendeflokken. Hendes tvillingsøster Anna døde i 1879 i en alder af 16 år, og det sørgede Petrine meget over - ja endog så meget, at folk troede at hun var gået til. Hun blev da sendt på Vinding Højskole den næste sommer og fik derved meget

andet at tænke på.

På denne skole udvidede hun sine kundskaber og udvikledes ifølge hendes erindringer både i legemlig og åndelig henseende. Forstander Rosendal's døtre, Ingeborg og Helga, blev hendes særlig gode venner. I sommerens løb blev det bestemt, at hun skulle komme igen til november. Hun skulle lære videre og ellers være til hjælp i huset især for fru Rosendal.

Det var vinterskole for unge karle, og pigerne fik lov at høre foredragene efter tur. Der var den vinter ca. 100 elever. Blandt de fynske elever var der særlig een, der tildrog sig hendes opmærksomhed. Hun skriver følgende i sine erindringer:

"Han var ung, dygtig og livlig, han havde gode Egenskaber og stod langt over alle de andre i alle Henseender. Han hed Bertel Jensen. - Inden han rejste hjem d. 1. April, havde jeg i al hemmelighed givet ham min Haand og mit Hjærte, og jeg har aldrig fortrudt det siden.-"

Efter at have boet i Studsgade i Århus nævner min oldemor senere: "Da vi i Aaret 1900 købte den gamle nedlagte Viby Højskole var det for at faa et godt og fredeligt Sted at bo, efter endt Dagsværk i

Bjørnbaks højskole med Petrine og Bertel Jensen foran. Bygningen blev opført 1870 af Lars Bjørnbak (1824-78), som blev lærer i Viby 1855. To år efter oprettede han Viby højere Landboskole, som han kaldte højskolen, der blev nedlagt 1899. Året efter købte Bertel Jensen såvel skolen som et par nabog-

runde. Skolen kaldte han Vibyhus. 1924 solgte han den og flyttede ind i et stort hus, som han byggede højere oppe på Bjørnbaksvej. Det nuværende Vibyhus. Det blev solgt omkring 1930, og Petrine og Bertel Jensen flyttede til Århus.

den store By. Et sted, hvor Børnene kunde vokse op i frisk Luft i gode, landlige Omgivelser.

Da der første Gang skulde være Valg af Menighedsraad i Viby 1903, blev jeg valgt ind som Medlem og var i Menighedsraadet til 1916. Pastor Wolf var den Gang Præst i Viby, han forflyttedes. Jeg var saaledes med til at vælge baade Pastor Zinn og Provst Krarup-Hansen.

Siden kom jeg i Hjelpekassens Bestyrelse i to Perioder og var i en Aarrække Formand for Dansk Kvindesamfunds Viby-Kreds tiligemed en Foredragsforening, i hvilken Tid vi fik mange udmærkede Mænd og Kvinder som Talere, der alle var Gæster i vort Hjem, hvor de overnattede.

I 1916 plantede Dansk Kvindesamfunds Viby-Kreds et Egetræ til Minde om, at danske Kvinder fik politisk Valgret og Valgbarhed d. 5. Juni 1915, da den ny Grundlov blev vedtaget. Efter Ansøgning fik vi af Sogneraadet overladt en smuk Plads lige over for Indgangen til Kirkegaarden.

Pladsen blev smukt indhegnet, der blev placeret Bænke og plantet grønne Buske, ligesom mange store Sten blev skaffet til Veje, hvoraf de fleste havde ligget i Jorden paa

Banken, hvor de i fordoms Tid havde dannet Kælderrum til Kong Niels's Kongsgaard, der i gamle Dage har ligget, hvor nu Viby Skole ligger. Paa den største af Stenene blev følgende Indskrift indhugget:

"Kvinder i Viby plantede dette Egetræ til Minde om Grundloven af 5. juni 1915, der gav danske Kvinder politisk Valgret."

Ved hver Side af Indgangen blev der rejst en Flagstang, hvorfra Dannebrog vajer hver eneste Søndag om Sommeren, og paa Grundlovsdagen. Egetræet blev plantet midt paa Pladsen af Frk. Faarvang og undertegnede.

Til at overvære Højtideligheden indbød vi Sognerådet med Damer, Provst Krarup-Hansen og Dansk Kvindesamfunds Kredsformænd fra hele Distriktet. Før og under Højtideligheden blev der muciseret af et stort Hornorkester; der blev holdt Taler af Klaus Berntsen, som var kommen til Stede i den Anledning, Fru Astrid Hostrup og mig. Der var flere Hundrede Mennesker til Stede.

Efter Højtideligheden vandrede hele Forsamlingen i Procession med musikken i spidsen ned til Viby Forsamlingshus, hvor vi drak Kaffe, og hvor mange flere Talere havde

Tilskvære til plantning af kvindeegen. Til venstre ses den gamle skolebygning fra 1874 med to skolestuer forned og på 1. sal boliger til første- og andenlæreren. "Den hvide skole" blev bygget 1905

og "den røde" 1915, hvorefter den gamle blev nedrevet 1917. Den ene af de i artiklen omtalte flagstænger, som også er væk, ses yderst til venstre i billedet.

Ordet."

Dette med, at der var flere hundrede mennesker til stede er jo nok lidt af en underdrivelse, idet aviserne anslog, at der var ca. 1000 til overværelsen af højtideligheden. Hvis man ser nøjere på foto's fra egeplantningen kan man også se, at menneskeskaren er ret så massiv, og da Viby dengang havde knap 3000 indbyggere, må det siges at være et fint fremmøde.

Det var blevet bestemt, at der til lejligheden skulle skrives en kantate. Det blev overladt til forfatteren Joachim Kattrup fra Vistoft at lave ordene til, mens Viby's egen provst Krarup-Hansen skulle lave melodien og udsætte den for blandet kor, så det hjemlige kor kunne fremføre den med Thøger Rasmussen som solist. I Forsamlingshuset blev kantaten vistnok også fremført som optakt til talerne.

Videre i Petrines erindringer kan man læse: "Mindepladsen er senere bleven overdraget til Viby Sogneraad, som lovede at værne om den og holde den i Ære.

Mange Steder i Landet er der senere plantet Egetræer til Minde om Grundloven af 1915. Ideen dertil er fra først af fremsat af mig ved et Formandsmøde af D.Kv i Grundtvigs Hus i Købhvn. - Ideen

om at rejse et stort Mindesmærke paa Himmelbjerget for Opnaaelsen af Valgretten for Kvinder er ligeledes udgået fra vort Hjem. Denne Mindesten, en høj Kvindeskikkelse med Grundloven i Haanden, er rejst for store og smaa Bidrag fra Kvinder i hele Jylland. Paa Sokkelten er indhugget følgende Indskrift:

"Lige Ret for Mand og Kvinde,
hun tjene ham, han tjene hende."

Den Dag Mindestenen blev afsløret, holdtes Taler af Klaus Berntsen og Fru Arenholt. Afsløringstalen holdtes af Undertegnede. Mindestenen er udført af Billedhuggeren Ølsgaard, Aarhus. Himmelbjerg-Komiteen overtog Mindesmærket og lovede at værne og frede om den. Det var d. 14. Septbr. 1921.

I 1918, da der første Gang skulde være Valg til Landstinget efter den nye Grundlovs Vedtagelse, fik jeg Opfordring af Dansk Kvindesamfunds Hovedbestyrelse til at tage mod Valg. Jeg sagde nej, det turde jeg ikke paatage mig. Jeg syntes ikke, jeg var nær dygtig nok til at paatage mig en saa ansvarsfuld Gerning. Jeg gik ind paa at lade mig vælge som Suppleant, og som sådan har jeg været parat til at gaa ind i Landstinget lige til 1936."

Før plantningen af kvindeegen. I begivenhedens centrum ses fra venstre Klaus Berntsen, Bertel Jensen, Astrid Hostrup og Petrine Jensen. De store

sten fra Kongsgården er senere fjernet, formentlig i forbindelse med vejoplægningen i 1950'erne.

Disse erindringer skrev min oldemor Petrine Jensen engang sidst i 30'erne på opfordring af sin yngste søn Gustav Rud. Hun sad i Det jyske Venstres hovedbestyrelse i 16 år og det var for Venstre hun lod sig vælge som suppleant til landstinget.

På grund af krigen i 1940 blev det vanskeligt at bo i Århus, og i sin sidste tid boede hun med sin mand redaktør Bertel Jensen hos sin yngste datter Ingeborg Wøldike i Høng på Sjælland. Her døde et klogt, spændende og foretagsomt menneske Petrine Jensen den 13. september 1947 i en alder af 84 år.

Noter:

Bertel Jensen (1862-1948). Medredaktør af Aarhus Amtstidende 1897-1919 og fejrede som fortsat medarbejder 40 års jubilæum d. 1. november 1937. Fik i 1919 bevilling til at drive bogtrykkeri i Kongsvang. Det blev solgt 1922.

Vinding højskole syd for Vejle blev oprettet 1867 af Hans Rosendal, som 1892 blev forstander for Grundvigs Højskole i Lyngby.

C.P.E. Wolf, sognepræst i Viby 1898-1905.

J.C. Zinn, sognepræst i Viby, 1905-12.

N. Krarup-Hansen, sognepræst i Viby, 1913-31.

Marie Faarvang (1864-1929), lærerinde på Viby skole 1885-1926.

Klaus Berntsen (1844-1926), konsejlspræsident (statsminister) 1910-13, folketingsmedlem og øvede afgørende indflydelse på grundlovsændringen 1915.

Julie Arenholt (1873-1952) tog mod familiens ønske afgangseksamen fra Polyteknisk læreanstalt og var den første kvindelige inspektør ved arbejds- og fabrikstilsynet. Hun var ledende i hovedbestyrelsen for Dansk Kvindesamfund.

Elias Ølsgaard (1873-1964). Har udført relief af Astrid Zinn, datter af pastor Zinn, og mindsten med relief af gårdejer Mikkell Jacobsen, Stenkildegård, begge Viby kirkegård.

Astrid Hostrup (1870-1951) var datter af den tidligere højskole- og seminarieførstander P. Boisen, Gedved. Blev i 1892 gift med Helge Hostrup (1862-1949), som samme år oprettede Ry Højskole, hvor de var til 1905. 1911-21 var de forstanderpar på Vejlbys Højskole, senere landbrugsskole. I 1911 var Astrid Hostrup medlem af hovedbestyrelsen for Da. Kvindesamf.

KANTATEN

Mel: N. Krarup-Hansen

(kor)

Der fødtes en fager Skærsommer-
dag,
den mindes mens Tiderne rinder,
da samledes Folket om Hjemmenes
Sag
og ud over Landet vort frie Flag
blev baaret af Danmarks Kvinder.

Det blev for vort Folk et Foryn-
gelsens Tegn,
et Haabets Gry for de Svage;
thi Kvindernes Ret, det er Hjem-
mets Hegn,
hun skærmer de smaa mod den
stride Regn
og kender de Raad, der kan dra-
ge.

Saa løftede Kvinden sin gamle Arv,
det hændte i Ufredens Time;
men Saften er frisk i vor Stammes
Marv
vi vogter i Fællig paa Danmarks
Tarv
til Fredens Klokker de kime.

(solo)

Paa Bondelandets Ager under Kon-
gebakkens Hæld,

hvor Egen fejrer Sommerfest om
Helligkildens Væld,
hvor Grande møder Grande fra
danske Slægters Bo,
herude under Vejrets Skift skal
Kvindeegen gro.
Den vokser i det stille, medens
Tidens Storme slaar,
den vokser under Fredens Sol og
gennem Kampens Aar,
en gang, naar Kronen rundes i
Høstens friske Vejr,
da staar den som en Mindevagt for
danske Kvinders sejr.

(kor)

Ja Blæsten skal stryge før Himlen
er blank,
og Taagen fra Kampene svinder.
Men Modet er prøvet og Ryggen er
rank
-i Landets Raad og ved Vuggens
Hank
dér hilser vi Danmarks Kvinder.

Kantatens forfatter, Joachim Kat-
trup (1874-1925), var kendt som
forfatter af romaner med et folke-
ligt indhold. De blev bl.a. udsendt
som tillæg til "Ude og Hjemme", et
meget populært ugeblad. Han boe-
de i Strands på Mols og ernærede
sig iøvrigt som urmager. En min-
desten er rejst i nærheden af Vis-
toft kirke.

**Jens Juul:
50 aar som beboer i Rosenvang**

Den 19. april kan vi holde en slags jubilæum, idet det den dag er 50 aar siden, vi flyttede ind i vort nybyggede hus paa H.C. Ørstedsvej.

Hvad føler man, naar man fra at være lejer af en 2-vær. lejlighed paa 3. sal i et stort hus i købstaden, hvor man faktisk havde vænnet sig til at være og regnet med at skulle skabe sin fremtid i, pludselig flytter i eget hus i forstaden? Rosenvang blev inde i staden beskyldt for at være et røverkvarter.

Vi syntes naturligvis, at det var spændende, men ogsaa lidt risikabelt, at vor husleje steg fra 240 kr. for et helt aar og saa til 750 kr. som "selvejer". Det var en almindelig snak om, at vi husejere næppe ejede mere end skorstenen, og det var vel omtrent rigtigt, men trods det var huset vort, og vi kunne gøre med det og i det, hvad vi ville, blot vi sørgede for at betale vore terminer og skatter, veje og kloakker m.v. Men nogen særlig fornemmelse af at eje noget havde vi ikke. Vi syntes dog, at vi havde faaet et pænt hus i friske omgivelser, saa vore 3 børn, som snart blev til 7, her kunne faa lov til at tumle sig frit. Saa selv om vi

maatte af med ca. 40 procent af lønnen til husleje, havde vi gjort et godt bytte.

Jeg havde lejet en vognmand til at køre vore faa møbler, der ikke fyldte alverden i et helt hus, medens vi lejede en af de faa taxaer, der fandtes i Aarhus paa dette tidspunkt, til at køre min kone med smaabørnene herud. Chaufføren stoppede dog midt i Ørstedsvej og nægtede at køre helt hen til vort hus: han var bange for i den hullede vej ikke at kunne slippe derfra igen. Det var første gang, vi blev klar over, at der var visse ting, der skulle rettes, før det blev det helt ideelle sted at bo. Vejen, der kun var en jordvej med lidt grus paa, samt med lidt slagger paa de saakaldte fortove, havde aaret i forvejen været opgravet først til gasledninger og derefter til kloakledning, og entreprenøren havde ikke været særlig omhyggelig med at fylde til efter opgravningen, saa der var nogle slemme huller, som i foraarstiden var fulde af vand.

Det var forstaaeligt, at chaufføren blev bange. Men trods alt dette var vi glade for at flytte ind og faa haven saaet til, saa vi paa den maade kunne supplere vore reducerede indtægter med haveprodukter, og i det hele taget indstille os paa at være kommet paa landet at

Villa "Olla", Ørstedesvej 31

Papiret er tålmodigt, og huset ser rimelig stort ud, men der var faktisk kun entré, køkken og to små stuer fornedet og to små værelser ovenpå.

Prisen var, da min far og mor købte det i 1914 vistnok kr. 6200,-, men det var jo også i en tid, hvor timelønnen for en veluddannet snedker lå mellem 50 og 100 - øre vel at mærke!

bo.

Gas- og kloakledninger var her, men de var ikke betalt. Derimod var her elektricitet, hvad der ikke var i Aarhus, saa snart man kom uden for et lille afgrænset område omkring hovedbanegården og strøget, skønt man forlængst havde faaet de elektriske sporvogne.

For mig der, før jeg blev gift, havde fartet rundt som "naver" og arbejdet og boet baade i Bern, Paris og Rom samt i København og Aarhus uden nogen sinde at have haft elektrisk lys, syntes det helt mærkeligt nu, ved at flytte til Viby, at faa dette gode, som man i dag synes helt uundværligt, men som for 50 aar siden slet ikke var saa udbredt, men som netop ved den tid bredte sig særlig paa landet.

H.C. Ørstedsvej var paa dette tidspunkt en vej med parceller og enkelte huse paa sydsiden, men med Vibygaards kornmarker paa nordsiden. Ganske vist var det nogle mærkelige kornmarker, som set fra et landbrugssynspunkt næppe vakte begejstring, men for os, naar det blev hen paa sommeren, var et gult blomstertæppe, der frydede øjet med gule agerkaal, røde valmuer og blaa kornblomster. Chr. Leth Espensen(1), som ejede og boede paa Vibygaard, hvor nu Espegaardsvvej gaar, hav-

de opgivet at drive sin gaard paa rentabel maade, men tænkte kun paa udstykning til parceller, som han begyndte med i 1896 med Rosenvænget og fortsatte i 1901 med Rosenvang og sluttede med at sælge resten i 1916. Parcellerne blev solgt billigt ved auktion. Priserne varierede fra 25 - 40 øre pr. kvadratalen, men vejene blev kun antydet ved en plovfure, og saa maatte køberne selv om at faa farbare veje ud af det.

Leth Espensen var dog i nogen grad forudseende, idet der blev paalagt parcellerne servitutter, saaledes at husene, der blev bygget, skulle ligge mindst 5 alen fra vejene og maatte kun beboes af een familie. Dette sidste blev ikke overholdt, idet de fleste, naar de havde faaet kreditforeningslaanet i orden, indrettede en lille lejlighed i tagetagen. Kreditforeningsrepræsentanten var omhyggelig med at paase, at servitutterne blev overholdt ved låneoptagelserne, men naar dette var sket, blev der ikke set mere efter det.

Disse servitutter voldte mange og bitre diskussioner i grundejerforeningen(2), (som normalt var et vejudvalg, da det altoverskyggende for foreningen var at faa vejene istand), men enkelte ville have lov til at bygge, som de havde lyst til, og formuleringen af

servitutterne gjorde, at der ikke stod noget om, hvor højt man maatte bygge, blot det kun var til een familie, saa bogbinder Mortensen, der havde en parcel ved Holger Drachmannsvej, den nuværende Niels Bohrsvej, truede med, at han ville bygge et 4 etages hus til sig selv og sin familie. Det blev dog kun til 1- og 2-familieshuse.

Servitutterne følger stadig med skøderne og bliver nu paaberaabt som en ret, naar en eller anden, der har købt et hus vil af med sin lejer for at benytte huset for sig selv, og det er vist aldrig blevet helt afklaret, om disse servitutter helt retslig kan haandhæves.

Det var ikke alle af dem, der prøvede at købe parceller og bygge hus, der kunne holde ud at bo paa den maade, saa der var en livlig til- og fraflytning. Kun vi der havde lidt pioneraand i os holdt ud. Parcellerne var billige, min var fra 1901, hvor den blev købt for 26 øre pr. kvadratalen, steget til det tredobbelte i 1913, hvor den kostede 75 øre pr. kvadratalen, uden at der var sket andet med den, end at der var plantet en hæk om den, og i de første 34 aar havde jeg altid et eller andet afdrag at betale til kommunen for kloak, vej, vand og rensningsanlæg, inden den egentlige og endelige pris for parcellen kom frem.

Saa de, der nu køber parceller af kommunen, hvor alt er i orden, maa forstaa, at det er noget andet, de køber, end det, vi der startede i 1914 købte.

Husene vi byggede var ogsaa noget andet end i dag. Der var en gammeldags retirade (eller lokum om man hellere vil) med tønde, som man selv maatte tømme ud i haven, hvorved man ganske vist sparede paa gødningsudgifterne. Der var en eneste kakkellov i den ene af stuerne, ingen ovenpaa i soveværelset og kamrene, ikke en eneste flise og kun ringe isolation, men ellers et, efter datidens krav, udmærket hus bygget af gode materialer af Martin Pedersen(3), som sammen med den gamle fru Bock og os, er de faa der er tilbage fra 1914, da vi kom hertil.

Selvom vi fik skyld for, at det var et røverkvarter, syntes vi selv, at det var et godt kvarter her i Rosenvang, og selvom det nu er ved at blive et af de gamle kvarterer, med bebyggelse af en art, som unge moderne mennesker ikke synes om, finder vi, der er fra den tid, at vi har faaet et pænt kvarter ud af det. Og der maa da ogsaa være nogle, der synes om det, hvis man henser til de priser, der betales eller er betalt for de faa grunde, der er tilbage, og for husene, som nu sælges for rent taabelige

priser.

Vel blev vi haanet, fordi vi flyttede ud, men vi syntes og synes selv, at vi gjorde det rigtige, og nu misundes vi af mange. Vi trøster os med, at vi har fundet os godt tilrette med at bo her, trods de mange vanskeligheder i de første mange aar, og jeg tror nok vi hejser flaget den dag, da vi runder de 50 aar som beboere i Rosenvang.

Noter:

1. Leth Espensen, 1855-1933, ejede

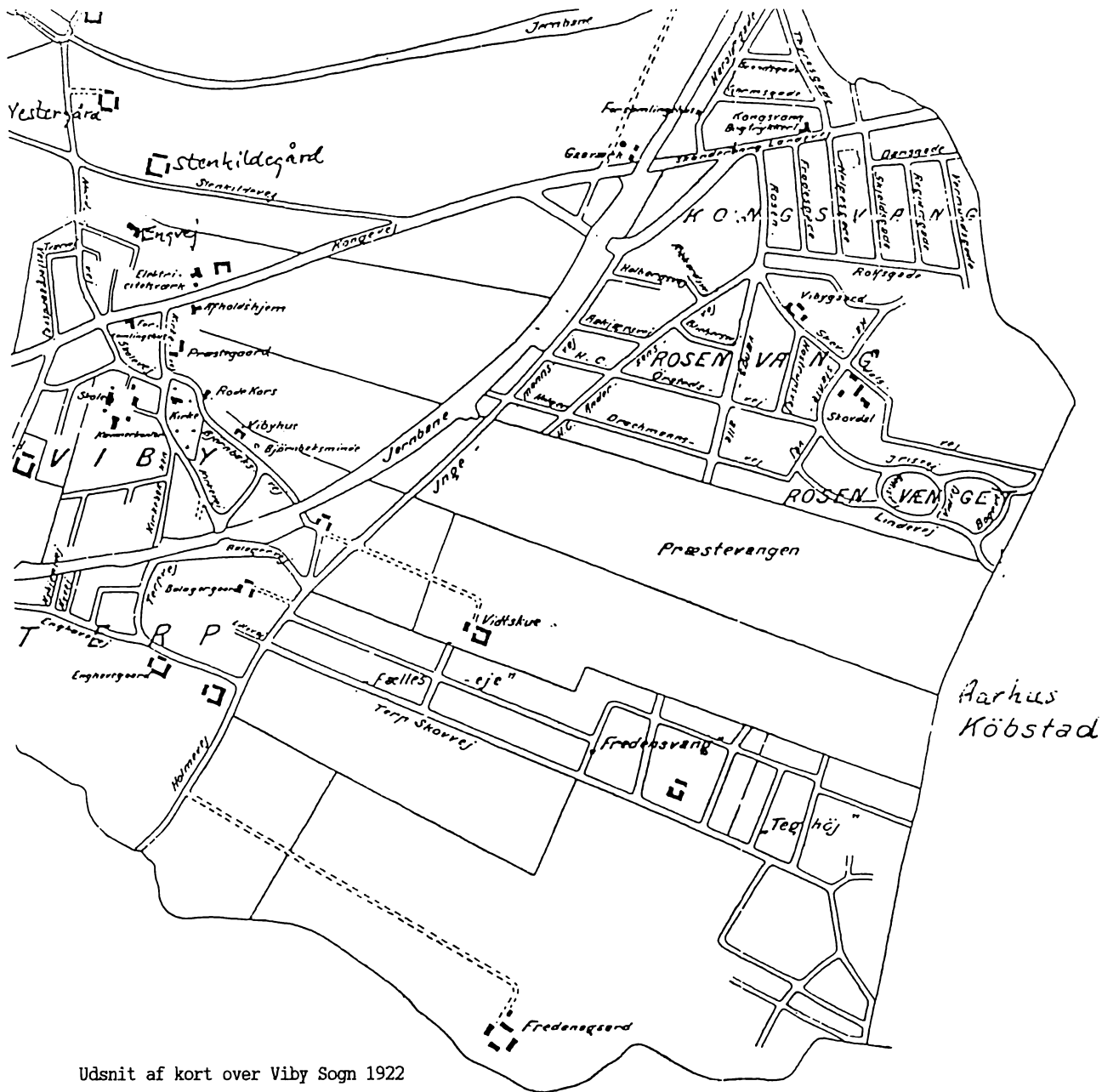
Vibygård fra 1885.

2. Haveklubben "Skovly" stiftet 1902. Navneforandring til Grundejerforeningen Rosenvang, 1913.

3. Murermester Martin Pedersen 1880-1973, boede H.C. Ørstedvej 22 og fru Anna Bock nr. 23.

Trykt første gang i Forstadsavisen 15. april 1964.

Jens Juul, 1882-1968, snedkermeister, medlem af Viby sogneråd 1918-50 og formand 1925-50.

Udsnit af kort over Viby Sogn 1922

**Knud Juul:
Erindringer fra min drengetid i
Rosenvang**

"Hvad var vel i verden det fattige liv
med al dets fortærende tant,
om ikke en plet med en dal og lidt siv
vort hjerte i skælvinger bandt!
Om ikke vi drog fra det yderste hav
for bøjet og rynket at stå
og høre de kluk
de mindernes suk
fra bækken, vi kyssed som små!"

(Jeppe Aakjær)

Jeg er født 1912 i Århus i en lille to-værelses lejlighed med udsigt ned over Den gamle By, som på daværende tidspunkt bestod af ét hus, Borgmestergården. Som to-årig kom jeg til Rosenvang, hvor jeg tilbragte tiden til mit 14. år, til jeg "kom på landet", en skøn periode, der varede 5 år, men uden udsigt til fod under eget bord, medmindre jeg fandt en enlig, arveberettiget gårdmandsdatter, som min mor i et brev foreslog mig. Jeg spurgte hende forresten aldrig, om hun mente det alvorligt eller kun i spøg.

Imidlertid fandt jeg ikke pigen, men gik på skolebænken igen og blev lærer. Medens forberedelserne

til det stod på, boede jeg igen i Rosenvang, dog nu i lejet værelse til 15 kr. månedligt. Kosten fik jeg hjemme.

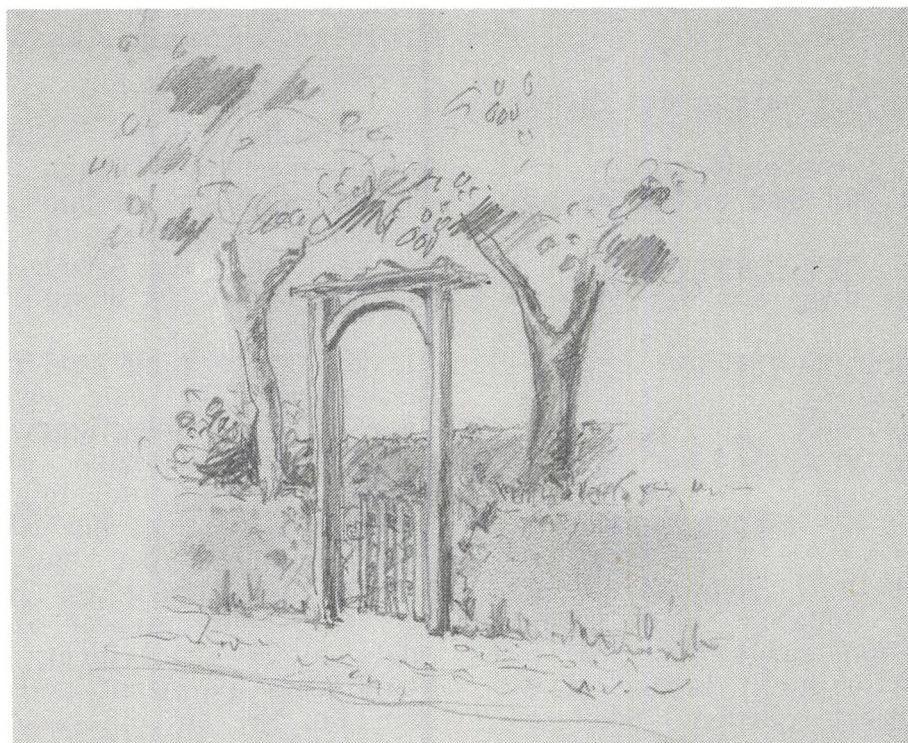
Efter næsten 50 års "udlændighed" er jeg nu vendt tilbage og har til min forbløffelse opdaget, at min barndoms "Oddergrisen" afgår 3 gange i timen til Århus lige uden for min bopæl. På busbillet.

Da jeg første gang stod på Rosenhøj-"perronen", var jeg fuld af iver efter at delagtiggøre de omkringstående i mine nostalgiske tanker: De sten, der ligger mellem jernbaneskinneerne, har min oldefar måske hugget, for han sad her mellem Ravnsbjerg og Hasselager og "slog vilde gnister af morgenvåde sten" til vejbrug og svelleunderlag på jernbanen. Og nu var det jo en oplevelse gennem kupevinduet at se Terp og Rosenvang fra bagsiden, hvor både det jeg så, og det som ikke var der mere, vakte minder til live.

Men til sagen. Vi boede på Ørstedvej 31, Rosenvang, Århus, Danmark, Europa, Jorden, som min afsenderadresse står skrevet på breve til mine bedsteforældre.

I centrum forstås!

Ørstedvej var i min barndom en grusvej med to slidte hjulspor, en

Frode Fredegods tid var ikke forbi
endnu i min barndom! Vore døre
var aldrig låst, selv om natten, men
der var hække om haverne og mere
eller mindre imponerende have-
låger.

græskant og en sti i hver side kaldet fortov. Der var hække foran haverne dengang, samt i de fleste tilfælde imponerende låger.

Vor "Villa Ulla" var et beskedent hus med kælder, to værelser og køkken i stueetagen, og to sove- og børneværelser på øverste etage. Der var kun én kakkelovn i huset, og det kunne såmænd være svært nok at holde den varm. Tørv og briketter var mulighederne under krigen (den første!) suppleret af enkelte sække koks, som vi selv hentede på gasværket. Jeg kan ikke huske, at vi nogensinde frøs.

Vi havde brønd udenfor og en pumpe i kælderen, som vi drenge havde pligt til at betjene hver dag, så der var vand i køkkenet. På øverste etage stod nemlig en stor tønde, som vi skulle holde fyldt. Der manglede næsten altid vand, hvis jeg husker ret, men til gengæld pumpede vi af og til for meget op, så tøndens løb over og vandet stod ned fra loftet gennem gibsdækket.

Brønden var umådelig dyb, ja bundløs efter vore forestillinger.

I mine drengeår sjakrede vi os ofte til små pistoler, tromlerevolvere, dolke og engang endda en riffel. Min mor, som var fanatisk modstander af alt, der angik våben og

krig, konfiskerede prompte vore erhvervelser, når hun fandt dem, lettede brøndlåget og droppede dem i dybet. Ikke at jeg hader hende for det, men det var ret så tarveligt, syntes vi. En arkæolog vil få noget at grunde over, når han engang i fremtiden fremgraver et mindre våbenlager bestående af 4-5 pistoler, 1 tromlerevolver, 1 riffel samt 5-6 dolke og nogle kasser 4 mm blypatroner!

Det kolde vand fra pumpen blev efter 300 forbandede pumpeslag en gang om ugen pumpet over i og varmet op i gruekedlen til et ugentligt bad. Til daglig blev det kun til nødtørftig vask med koldt vand over vasken i køkkenet. Hårvasken var ikke noget problem, for min far klippede os ca. en gang om måneden pilskallede.

Da jeg som 12-årig fik indført en lidt længere hårlængde uden dog i skolen at slippe for øgenavnet "Stritknud", eksperimenterede jeg noget med en glat frisure ved hjælp af en klat margarine. Det faldt ikke heldigt ud, for allerede anden-dagen stod der en harsk hørm omkring mig! Nu var det heller ikke den margarine, vi har i dag. Den var helt hvid og fik først den gule smørfarve, efter at min mor med håndkraft havde gennemæltet margarinen med et farvestof, hun fik af en lille brun

gummikapsel. Det var, foruden min, også Otto Mønstedes barndom. Kvaliteten ufortalt egner margarinen af i dag sig nok stadig dårligt som hårpomade! Klipning hos frisør salon lå stadig ude i fremtiden. Både Kongsvang frisøren og ham i Viby hed Salon, det var brødre, antog vi.

Som vand-, varme- og lysforholdene var også de latrinære forhold primitive. De bestod simpelthen af en stor trætønde i kælderens, hvis kapacitet ofte var fortvivlende mangelfulde til 7 mennesker, men som gav grøde til jordbær og kartofler i haven. En upåagtet fordel lå i, at vi ikke belastede Århusbugtens miljø via et kæmperør!

Forholdene var simpelthen ikke anderledes noget sted i Rosenvang dengang. "Træk og slip" blev i Århus præsenteret 1. gang på Landsudstillingen 1909 med et closet, hvis anvendelse mange landboere stod ret uforstående overfor. Så der var langt endnu.

Hygiejnen stod på et meget lavt stade. Jeg erindrer endnu fra min skoletid at have oplevet både drenge og piger, som lugtede langt væk af at have gjort i bukserne! Engang oplevede jeg, at en dreng foran mig midt i timen tissede ovre i hjørnet af en dør ind til klassen ved siden af! Han havde åbenbart

ikke opdaget, at hans påtrængende problem kunne have været løst ved at række en finger i vejret og bede om lov til "at gå i gården".

Problemet var jo nok en barnlig skræk og primitiv angst for manglende tro på at kunne klare situationen, manifesteret i det frygtindgydende voksne menneske oppe ved katederet. Den tillidsfulde og sikre optræden, danske børn af i dag er i besiddelse af, ligger langt fra den ræve-unge agtige skyhed, mange børn dengang mødte op med. Og svært var det jo også at tro på, at man beherskede situationen, hvis man allerede hjemmefra mødte op så ulækkert snavset, at ingen i nærheden kunne være i tvivl om det.

Unge mennesker af i dag, som mindst én gang om dagen lader sig overbruse af varmt vand (i katastrofale mængder) for at skylle duftende sæber af, vil formentlig beskyldte mig for "erindringsfor-skydning". Det er det ikke!

Bebyggelsen på Ørstedesvej var ikke så tæt dengang som i dag. I nr. 29 lå Stampes hus, som kun var en slags kolonihavehus i min første tid. Han var cykelrytter i knæbukser og viklers. Nr. 27 var endnu kun have. Nr. 25 var en spejlvendt udgave af vort hus, nr. 31. De var begge bygget i 1914. Her boede Reinholdt Jensen, som

var slotsgartner på Marselisborg. Han hjemførte om sommeren så meget køkkenaffald fra slottet, at de kunne føde et par grise op nede i baghaven. På vort såkaldte toploft i nr. 31 stod i mange år en gangkurv, som jeg og dels (påstodes det) Frederik d. 9. havde lært at gå i. Det kongelige møbel var havnet hos os via Reinholdt Jensen.

De havde forresten en gammel bedstefar boende, som havde været soldat på Dybbøl i 1864. Ham undgik vi, for fik han os på kravehold, fortalte han uendeligt om denne krig. I dag ville jeg gerne have hørt på ham, det har været historie ved kilden.

I nr. 23 boede "rabarberkongen" Boch, så kaldet fordi han havde en hel mark med rabarber på hjørnet af Ørstedesvej og H.C. Andersensvej (nu Edisonsvej). Han holdt vist også gris, for under en slagting skar han sig i hånden med påfølgende blodforgiftning og vist amputation af hånden. Det talte vi meget om. Kældereren var beboet af en svensk skrædder med familie. Den lejlighed ville ikke have fået sundhedsvæsenets godkendelse i dag. Jeg husker dem for nogle store portioner svedskegrød og for nogle af mig aldrig før sete lange tjenestfrimærker. Svenske!

Nr. 21 var beboet af en pensionere-

ret lærer og hans kone. De havde et åndshandicappet barn eller plejebarn, en pige på 15-16 år, som hver dag blev tøjret til en telefonpæl udenfor huset, hvor hun stod og råbte sære ord efter os. Mærkeligt.

Vender jeg mig den anden vej, husker jeg fra nr. 35 en højesteretsadvokat Thiele, der i engelsk-udseende dress, knæbukser, knæstrømper med kvast og cykelkasket til vor forundring besteg sin cykel bagfra med den ene fod på "flyvepinden" og igangsættende spjæt med den anden.

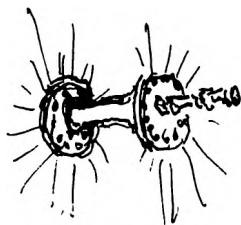
Så var der forøvrigt kun haver, før vi nåede enden af Ørstedesvej. Her lå "Villa Max", der beboedes af en entreprenør Jensen, som jeg intet kan fortælle om udover, at han havde en kanon, et lille, tyk-mavet og ildeudseende produkt, hvis anvendelse og oprindelse vi fantaserede en del om.

Drejede vi ned ad Ingemannsvej (nu Chr.X's vej), kom vi til det yderste af vores biotop. Her boede op ad banen Josef Trust, som, hvis jeg har gættet rigtigt, var af polsk oprindelse. De holdt geder, som blev græsset i grøfte- og vejkanter, og ellers opholdt sig i en gedestald, som særligt indgår i min erindring, fordi jeg har hørt fru Trust råbe harmdirrende efter

Her er besøg af en sjællandsk farbror med bil ca. 1925. Bemærk dækkene med fast gummi! Kørsel med hastigheder over 40 km var formentlig en tvivlsom

fornøjelse på de hårde, brolagte landeveje. Det er fra venstre mine brødre Arne, Aage, mig selv på køleren, Hans og Erik.

Flyvepind på bagnavet.
Frikjulet var ikke almindeligt endnu. Det kunne være et problem at fange pedalerne

drengen August, fordi han nu igen havde "skidt i gedestalden".

I det alleryderste hjørne af Rosenvang, hvor nu Grundtvigsvej går under banen, lå et primitivt træhus, som var tyskeren Pielkes hjem. Her boede han med sin kone, sin svigermor og ca. 10 katte, som satte deres præg på lugten i de små rum. Han var en lille tynd og forsagt mand i sort tøj, "hvide" gummi manchetter og cellulidflip. Han var professionel klaverspiller og opretholdt livet ved at spille levende musik til filmforevisninger i Fotorama.

Jeg går endnu 70 år efter med en uforløst frustration over en film i 10 dele, som jeg mangler slutningen på. Den hed Mr. Speed (udtalt Mær Sped, vi var endnu ikke så stærke i det udenlandske). En overordentlig smuk kvinde i hvid kjole og ligeså hvidt flagrende sjal sad med en halv ton sort kul over sig i en vogn på vej ned ad en rampe og på vej mod den visse død! Til hr. Pielkes vilde akkorder på klaveret var Mr. Speed på vej op ad rampen for at frelse kvinden fra den grufulde død i kulsiloen - "fortsættelse næste lørdag"! Jeg kan skære tænder over det endnu, for det lykkedes mig ikke at skrabbe 10 øre sammen på så kort tid! Det var biografbilletpris for børn dengang.

Omme på Drachmannsvej (nu Niels Bohrsvej) havde jeg ærinde hos frøkerne Grünwald, som underviste mig i klaverspil formedelst fire kroner om måneden. Den ene var lille og tyk, den anden lang og tynd. Det var noget af en oplevelse!

De havde en lille brun hest og en ponyvogn, som de færdedes i rundt på vejene. Den velpolstrede og suveræne pony havde ikke altid lyst til at slæbe af sted med de to damer. Så den en fristende græstot på vejen, stoppede den bare op, ignorere damernes hyppen. Der sad godt nok en pisk perfekt anbragt i den dertil indrettede holder, men det var ikke i deres tanker at anvende den på det søde væsen. I stedet steg den tynde af og gik baglæns foran ekvipagen med en for tilfældet medbragt gulerod. Den var nødvendig hver gang.

Engang på hestens fødselsdag (sagde de) blev der holdt **soiré**, hvor samtlige elever skulle vise, hvad de formåede. Jeg husker ikke mit eget nummer, men det var vist noget i "Aftenklokker"-stilen.

Soiréen blev overværet af hesten, som var trukket ind i stuen for en kort stund! Belært af tidligere erfaringer, formoder jeg, stod der

Viby blandede kor på stranden ved Århusbugten, Varna tror jeg. Ca. 1921.

Dirigenten dengang var Frede Bertelsen helt til højre i billedet ved siden af min far. Bagved står min farbror Ejvind Juul, foran Aage i matrostøj og

Hans ved siden af min mor siddende i hvidt. Jeg selv bag hunden.

Bagest til venstre Hjalmar Juul, som vist allerede dengang var formand for koret. I øvrigt er jeg i familie med 10 af personerne på billedet.

henne ved døren et fejlblad og en lille kost. Der skete nu ikke noget ud over, at den gav en del luft, da den blev ført ud.

Af ukendte grunde sluttede de selv nogle år senere. Da der i længere tid ikke havde været livstegn fra huset, blev min far hidkaldt for at overvære, at man brød døren op. Da sad de fredeligt i en sofa med hinanden i hånden og var døde.

Når jeg ved et og andet om de fleste huse (villaer - undskyld!) og dets beboere, hænger det væsentligst sammen med, at jeg, som mange andre drenge, havde beskæftigelse som avis-, brød- og købmandsbud m.m. Jeg omdelte f.eks. "Demokraten", Poul Jensen og hans brødre omme fra Drachmansvej gik med "Stiften". Vi havde en "veksel" gennem vor fælles hæk. Jeg havde 20-30 aviser, hvis omdeling indbragte 2 kr. om ugen. Avisprisen var 0,45 kr. pr. uge og det samme for "Stiften", som jeg på vikarbasis af og til også tog mig af. Det var en god pris, som indebar en nærliggende mulighed for 5 øre i drikkepenge. Den fik jeg hos de fleste, men de velhavende i de større huse stod stensikkert med hånden fremme for at få de 5 øre tilbage. Uden helt at ville generalisere drog jeg den erfaring, at de som kendte til små

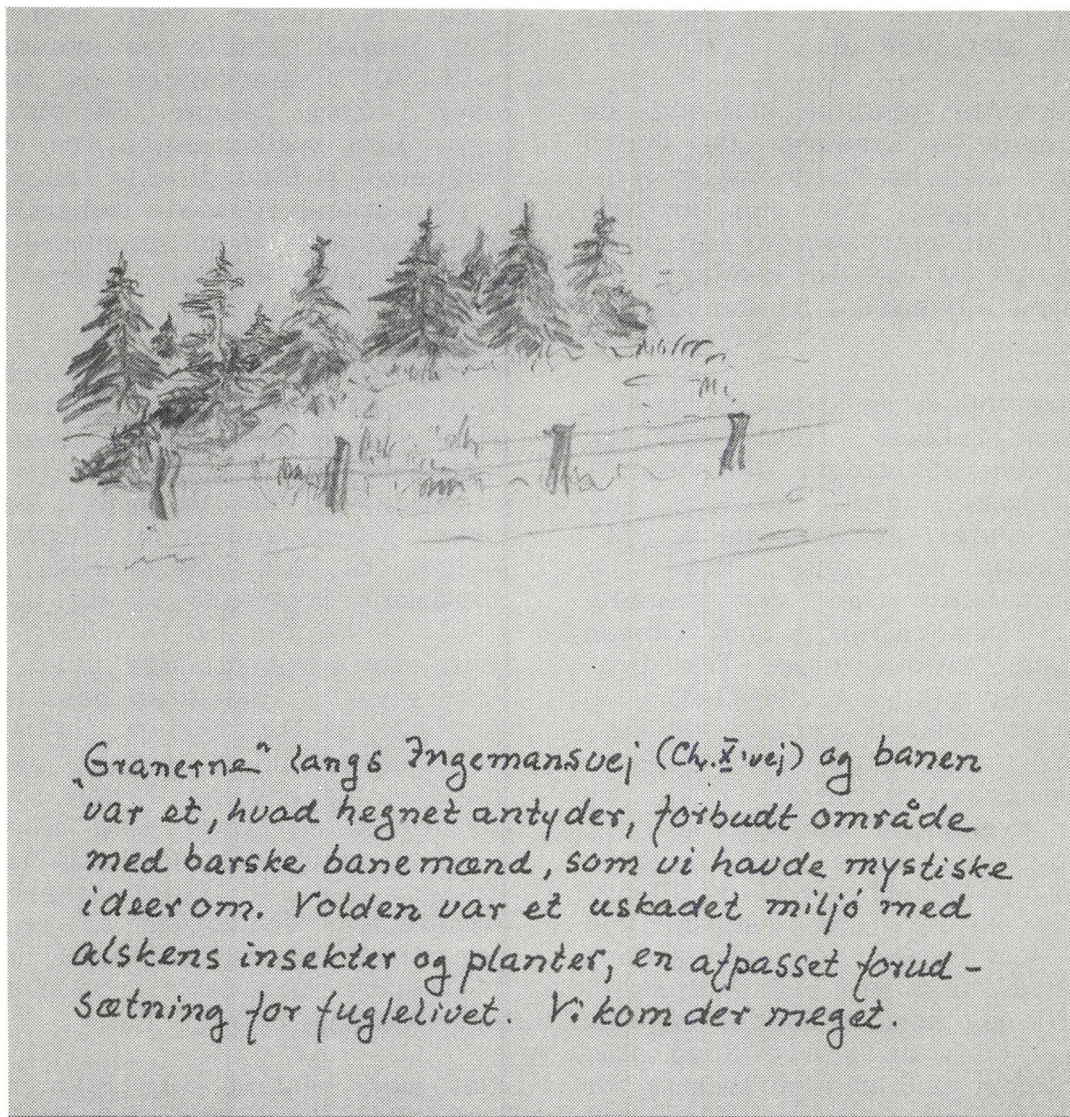
kår (i økonomisk forstand) vidste, hvad 5-øren betød for mig.

Mælk fik vi pr. vogn med hest for, tappet direkte fra spande og målt ud i literkander og videre over i mors kander. Så vidt jeg ved, kom mælkeemanden fra Viby, mælken dog ikke direkte fra stald, for én spand rummede sødmælk, én skummetmælk og én kærnemælk, så den må have været i mejeristhænder.

Samme procedure gjaldt brødet: hestevogn med dampende brød fra Magdalenemøllens bageri. Rugbrød, sigtebrød og franskbrød, wienerstænger og de (dengang) højtelskede 4-øres snitter og snegle (nu steget til det 100-dobbelte) var brødmand Petersens udvalg.

Han var forøvrigt min sidste arbejdsgiver i brødbranchen. Mens jeg gik på seminarium, delte jeg morgenbrød ud kl. 6 hver søndag morgen. Lønnen for 2 timer var 1 kr. plus en kæmpepose med en snes rundstykker og ligeså mange snegle. Der var stadig mange indvånere på Ørstedsvej 31, selvom jeg ikke havde seng i huset, så alt blev spist. Men det var altså senere, i 30'erne.

Det med hestene var ikke noget specielt. Al kørsel foregik med hesteforspand, og heste så vi hver dag. En heldig ekspedition på det

„Granerne“ langs Engemansvej (Ch. 7.vej) og banen var et, hvad hegnet antyder, forbudt område med barske banemænd, som vi havde mystiske ideer om. Volden var et uskadet miljø med alskens insekter og planter, en afpasset forudsætning for fuglelivet. Vi kom der meget.

rette tidspunkt hen ad vejen kunne give op til 5-6 dynger, evt. endnu dampende hestepærer, som i spand eller sæk hjemførtes som værdifuld gødning til haven!

Engang kom et køretøj forbi, da den ene hest faldt om og døde næsten lige uden for vor have. Jeg husker endnu det store dyr, der lå på siden viklet ind i skaglerne, det halvtåbne gab med de gule tænder og kusken, der fortvivlet ruskede i hesten i et forfængeligt håb om at få den på højkant igen. Det værste var, at han gav sig til at græde. Vi var stærkt forundrede.

En anden gang løb et par heste løbsk henne ved Rosenvangsalle. Vi var et par stykker, der befandt os ude på vejen, men tilfældigvis stod min mor ude ved lågen. Hun sprang ud og smed os simpelthen ind over hækken, før det vilde spand med slingrende vogn nåede hen til os. Det fortsatte til "Villa Max", hvor vejen som tidligere nævnt ikke var længere - ligeud ihvert fald. Der rendte de ind i et jerngelænder, hvor begge heste blev slemt skamferede og vognen kvast til pindebrænde.

Biler var endnu et meget sjældent syn, før Overgård begyndte at køre rutebil fra Rosenvang til Århus. De få gange jeg har benyttet

ruten, foregik det siddende på forskærmen ind efter "Stiften" i Kannikegade. Det var vist gratis, komforten taget i betragtning. I vognen var prisen 15 øre.

Der kom også jævnligt en fiskemand på gaden. Det var en lille venlig mand i en sildeskælsfedtet, sort habit med en stor spånkurv over armen. Kurven var dækket af en sort, formsyet voksdug, som oplukket afslørede friskrøgede sild, ål og makreller. Han forærede mig mine første frimærker med tigre, giraffer og kameler fra eksotiske lande, så det er måske ham, der har sat min frimærkeinteresse i gang.

Nede for enden af Ørstedesvej lå langs banen "granerne", et bælte af gran og fyr, afgrænset ind mod Ingemannsvej (Chr. X'svej) af en græsbevokset jordvold og selvfølgelig det kendte DSB-hegn af egepæle med to tråde alleryderst. Vi kendte hver fuglerede i granerne og vogtede dem nidkært mod eventuelle ægrøvere. Volden var et eldorado for biller, sommerfugle og græshopper. Vi vogtede os for det meste for at overskride grænsen for vort område oppe ved broen (viadukten). Derfra og nedefter var det "Kongsvangernes" domæne, som man ikke ustraffet betradte. I hvert fald er der udkæmpet adskillige slag med kæppe og

Foran den hvide Skole 1921 - måske 1922.

1.rk. øverst fra venstre: Poul Jensen, nr. 3 Decenius, sidst i rækken Carl Georg Carlsen.

2.rk fra venstre: i midten Ingeborg, sidste til højre "en Lund".

3.rk. fra venstre: Nr. 2 hed vist Ella, nr. 5 Karen, nr. 7 Astrid

4.rk. fra venstre: Kirstein Johansen, nr. 3 Knud Juul, nr. 6 Jens Nygaard.

- og så selvfølgelig rare frk. Juliane Petersen.

En mangelfuld beskrivelse, min undskyldning er, at jag kun har set tre af holdet, siden vi forlod skolen i 1926 - for 65 år siden!

stokke, når nogen kom for skade at betræde de fremmedes enemærker.

Der var også en frygtindgydende banemand, som af og til viste sig i området. Så var det med at komme af vejen i en fart. Hvilken fantasi man lagde for dagen i den alder!

Vi færdedes naturligt nok ikke meget uden for "området". Skulle vi ud og eventuelt til Århus, gik vejen fra Ørstedsvvej ned ad Rosenvangsalle, gennem Kongsvang og videre op forbi det fritliggende Marselisborg Hospital. Man kunne ad Ørstedsvvej også fortsætte ned gennem Rosenvænget og "den røde låge" forbi markerne, hvor nu badmintonhallen og de mange villager ligger. Der lå en dyne af stank over området, som ville sige "spar to" til nutidens luftforurening, for stedet var overstrøet med døde kreaturer, heste og svin, hvis knogler, når kødet var rådnet bort, blev anvendt i et benkogereri, der lå i nærheden.

Om sommeren strøg vi på bare ben med en 6-skivers madpakke - margarine, tyndt lag leverpostej, sammenklappede - via den Røde låge, Friheden og skoven til badeanstalten, hvor vi for en 5-øre kunne ligge og plaske hele dagen.

Eller bare til skovsøerne, der var

et herligt sted med 3- og 9-piggede hundestejler, haletudser og brandgule salamandere, som vi hjemførte i store syltetøjsglas.

I den bæk vi "kyssede som små" har jeg med hænderne fanget smukke regnbueørreder. Men bækken er der simpelthen ikke mere og må være gemt væk i rør, for den løb med sit klare og drikkelige vand, hvor nu de yderste etageejendomme langs med Kaj Munksvej ligger (Sic transit gloria mundi!).

Rosenvangskolen var på min tid endnu ikke på tegnebrættet, end-sige bygget, så jeg havde min skolegang i Viby. Vejen gik op ad Ingemannsvej (nu Chr. X'svej) og ned gennem viadukten på Kirkevej til skolen.

Her begyndte jeg april 1919 med frk. Juliane Petersen som klasselærer. Jeg havde længselsfulde drømme om et liv på en øde ø sammen med hende, når jeg "blev stor"! Vi var nu flere, der elskede hende, og hvem der stod forrest i køen afslørede ikke. Hun forblev ugift.

Jeg begyndte skoletiden med i mit allerførste frikvarter at eksperimentere med drikkevandet. Man kunne stille på strålehøjden i drikkekummerne og det lykkedes mig, vistnok bare kluntet, at få

strålen op i 2-3 meters højde, hvilket hurtigt tilkaldte gårdvagtten. Jeg kan nu ikke huske, jeg blev straffet andet end rent verbalt. Der blev faktisk i Viby skole kun sjældent straffet med lussinger og klø, og det er en kendsgerning, at jeg trods indgående kendskab til 7 skoler aldrig har set et spanskrør. Det var allerede i min barndom ved at være en saga blot på mange skoler.

Det var interessant at se billedet af det samlede lærerpersonale 1918 fra Viby skole i forrige Årsskrift. Jeg har stiftet bekendskab med 12 af de 15 lærere, hvoraf ingen lever mere. De må alle være født i forrige århundrede. Mærkeligt nu at se alle disse grønskollinger, som jeg for 70 år siden for de flestes vedkommende betragtede som rene oldinge.

En snak om dem og skolegangen iøvrigt må ligge til en anden gang.

Vi og mange med os var ganske vist fattige i vor barndom, men det vidste vi ikke, og i hvert fald var det kun i økonomisk forstand, vi var fattige. Jeg erindrer, at jeg

nogle gange mødte op hos købmand Åge Nielsen "henne på hjørnet" ved Rosenvangsalle med kontrabogen, som den hed, og gerne skulle have et halvt pund margarine, et pund sukker og et kvart pund kaffe, som skulle "skrives" - og så "sku' jeg spørge, om jeg kunne låne 5 kr."

Det kunne jeg, og jeg har siden gjort, hvad jeg kunne for at undgå at handle hos Bilka, Føtex og alle disse købmandsdræbere, hvor man ganske givet ikke kan få én kroners kredit, om man så forbigående er ved at dø af sult! Som voksen har jeg ikke glemt overfor købmanden at give udtryk for beundring over hans hjælpsomhed og medmenneskelige forståelse.

Vi sang meget i min barndom, nye melodier af Carl Nielsen kom omgående på repertoire, vi nød det frie liv i en rig natur med fugle, planter og insekter, som nu desværre er asfalteret og sprøjtet væk, vi klatrede i træer og gravede jordhuler - hold op, hvor havde vi det sjovt!

Vi havde en rig barndom!

Bjarne Merlit:
Fra hjulspor til villavej - om
Vegavej.

Forhistorie.

Omkring år 1900 begyndte en gårdejer at sælge grunde fra arealet, der lå langs skellet mellem Århus og Viby kommuner. Gården lå på en bakke bag det nuværende autoværksted ved Terp Skovvej/Fredensvang Runddel. Det var en smuk gammel bindingsværksgård, der oprindeligt havde hørt under Marselisborg gods. Gården var mod syd, øst og nord omgivet af marker. Mod vest havde haveforeningen "Fælleseje" etableret sig i 1920 omkring Odinsvej (nuværende Balagervej).

Vejadgangen til gårdens nyudstykkede areal langs kommuneskellet mod Århus var Holmevej (nu Carl Nielsens vej) samt Terp Skovvej fra kommunegrænsen til landsbyen Terp, eller ad en grusvej, der over gården Vidtskues marker forbandt Skanderborgvej med Terp Skovvej.

Det var naturligvis de højest beliggende grunde med den bedste udsigt, der blev solgt først, det vil sige omkring Atlasvej og omkring den øverste sydøstlige del af Terp Skovvej.

Det vakte vrede i Århus byråd, at Århusborgere formastede sig til at købe sommerhusgrunde i nabokommunen. På den daværende skovriders anbefaling blev der derfor i 1908 plantet tjørnetræer på jordvolden, der markerede kommuneskellet, således at udsigten med tiden kunne begrænses. Mange af disse tjørn kan endnu ses langs resterne af Observatoriestien, der forbandt Frederiksbjerg med Holmevej.

Men sommerhusfolkene lod sig ikke kue af denne genistreg. Flere kom til, og der blev solgt grunde langs en ny grusvej, den senere Uraniavej, der kom tværgående veje forbundet med Terp Skovvej. Et nyt sommerhuskvarter - Fredensvang - var opstået, og snart efter blev en del grunde endda bebygget med helårshuse.

Vegavej

Vejen forbandt Uraniavej og Terp Skovvej. Bebyggelsen er et skoleeksempel på, hvordan udviklingen i Fredensvang foregik. Lad os prøve at følge den.

Omkring 1920 var her kornmarker tilhørende gården på hjørnet af Rosenvangsallé og Terp Skovvej. Gårdejeren solgte i 1922-23 3 stk. sommerhusgrunde. Det var til en arbejdsformand, en bogholder ved

Villa "Vega", Vegavej 5, Fredensvang. Leif Zacho
fot. 1991.

kommunen og en motormekaniker ved DSB. De 3 grunde lå midtfor "vejens" østside og blev dermed nabogrunde til de allerede værende sommerhusgrunde på den ovenfor liggende Capellavej.

At man valgte de midterste grunde var naturligvis for at få så lidt vejareal som muligt at passe. Og vejen? Ja, det var en markvej med lidt grus på. Egentlig kan man kun kalde vejen for et opkørt hjulspor. For at markere vejbredden, var der pløjet en grøft mod marken. Og for at adskille en spadsereesti fra hjulsporet var der lavet en plovfure. Den vejadgang klarede man sig med i mange år.

Man kunne naturligvis ikke dyrke noget på grunden, hvis man ikke havde adgang til vand. Det første man gjorde, var derfor at få gravet en brønd på hver sommerhusgrund. Når brønden var færdig, anskaffede man en vingepumpe, hvormed man pr. håndkraft kunne pumpe vand op i stedet for at skulle hejse vandet op i spande.

Grundene blev tilplantede. Først blev skellet markeret med tjørnehæk, og dernæst blev der indenfor hækken plantet et læhegn af mirabelletræer.

Sommerhuse blev bygget. De store med henblik på ønsket om at bo i

haven i hele sommerperioden. Andre valgte små sommerhuse, der blot skulle anvendes i 14 dage, som en sommerferie dengang udgjorde.

Den røde villa i nr. 5 er det første hus, der blev bygget på Vegavej. Det er opført i 1928 og bar navnet "Vega".

Grundene på Vegavej var ikke kloakerede. Man havde derfor gammeldags "Das", altså et spandelokum. Når man som dreng nåede den alder, hvor man var i stand til at håndtere en fyldt spand, blev man tildelt den tvivlsomme fornøjelse efter solnedgang at udbringe spanden og nedgrave indholdet under et af havens mange frugttræer. Derefter skulle spanden rengøres med vand og bringes på plads. Det er vel forståeligt, at det ikke altid var en stor fornøjelse at have mange sommerhusgæster. Men træerne groede fantastisk godt. De to pæretræer, der ses lige indenfor hækken i nr. 5 er fra ca. 1932.

Haverne blev dyrket meget intenst. Der var ikke plads til græsplæner, og ukrudt tålt ikke. Foruden frugttræer havde man frugtbuske, og man avlede kartofler og alle former for grønsager. Det gjaldt om at være selvforsynende. Herude på landet kendte

Petroleumsgaskomfuret Puritan var sagen, når husmødrene skulle spare på husholdningspengene. Tilbudsvisen, udg. af Jyllandsposten. 50 årigt tilbageblik, dec. 1974.

man ikke til butikker, bortset fra en lille købmandsforretning. Selvfølgelig var der i haverne også afsat plads til blomster.

Belysningen i husene blev i et par år klaret med petroleumslamper. Senere blev der indlagt elektricitet, men af sparehensyn klarede man sig fortsat med petroleumslamper i kælderen, indtil 2. verdenskrig satte en stopper for tildeling af petroleum til private.

Opvarmning skete ved kakkelovne eller petroleumsovn. I køkkenet havde man støbejernskomfur. Det blev imidlertid moderne at have petroleumskomfur, så det gamle komfur blev nedbrudt. Under 2. verdenskrig blev man igen nødt til at anvende komfur til fast brændsel. Det kom til at koste mirabeltræerne livet.

Den manglende kloakering var et problem. Til afløb fra vaskehuskælder og køkken og fra tagrender blev der i forhaven gravet en dyb sivebrønd. Grundvandet stod imidlertid højt, og forår og efterår kunne sivebrønden ofte ikke klare vandmængden. Der blev derfor installeret en vingepumpe på brønddækslet. En haveslange blev tilsluttet, og vandet blev pumpet ud i grøften på vejen. Det var en barsk opgave at stå et par timer ad gangen i regn og slud for at

pumpe vand ud i grøften. I modsat fald steg vandet op i husets kælder.

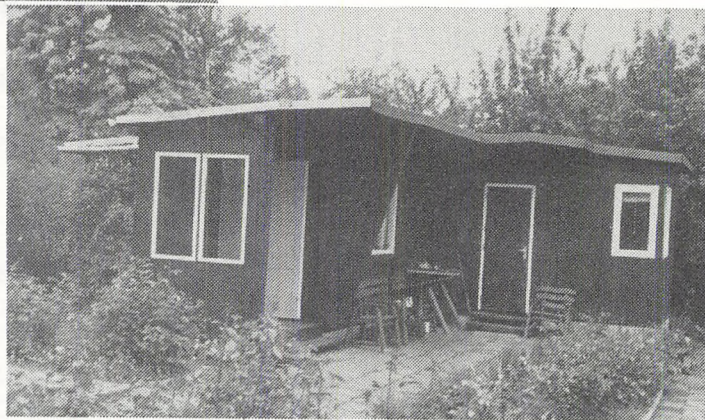
Det kunne måske være interessant at vide, hvad det kostede at opføre sådan et hus. Det fremgår af bevarede papirer, at murermesteren skulle have 7.300 kr. incl. tømrer- og blikkeslagerarbejdet. Grunden havde i 1923 kostet 3.000 kr. som en bar mark og uden tilslutning af vand, kloak eller elektricitet. Timelønnen for en faglært håndværker var i 1924 på 1,70 kr. En årsløn altså ca. 4000 kr. Der er næppe noget at sige til, at man dengang udviste stor sparsommelighed for at kunne betale enhver sit.

I 1929 fik Viby kommune sin første kommuneingeniør. I midten af 1930'erne blev Vegavej anlagt som rigtig vej, og derefter kom der rigtig gang i både udstykninger og byggeri på vejen.

Oprindeligt var grundene udstykket i større grunde end dem vi ser i dag. De 2 grunde Vegavej nr. 3 og 5 var oprindeligt en grund og hed dengang Vegavej nr. 1. Som det er gået andre steder, er halvdelen af grundene blevet solgt fra i 1950'erne. Nye moderne villaer bliver bygget på de frastykkede grundarealer. Mange steder ser man også de gamle villaer ændret

Libravej. E.S. foto 1991.

Terp Skovvej 115. E.S. foto 1991.

Uraniavej 21. E.S. foto 1991.

med en tilbygning eller anden form for modernisering, nogle steder endda ved påbygning af en overetage.

En del af de gamle sommerhusgrunde skiftede ejer allerede i 1930'erne. Således også nabogrunden til førmtalte nr. 3-5. En selvstændig erhvervsdrivende fra Århus købte grunden og lod opføre det gule hus. Et tilsvarende blev kort tid efter opført længere oppe i Fredensvang.

De 2 huse passede dengang ikke ind i kvarterets øvrige byggestil. Det blev hævdet, at den nye stil var engelsk og var tidens mest moderne. Man kan måske have sine tvivl om, hvorvidt arkitekten nogensinde har været i England. Stilen minder mere om stilen i Universitetsparken.

Mere almindeligt for en ny stil i 1930'erne var de såkaldte bungalows i funkisstil, og dem blev der bygget nogle stykker af i kvarteret. Dem anså de gamle beboere også for aparte i forhold til de røde og de hvidkalkede "murermeisterhuse".

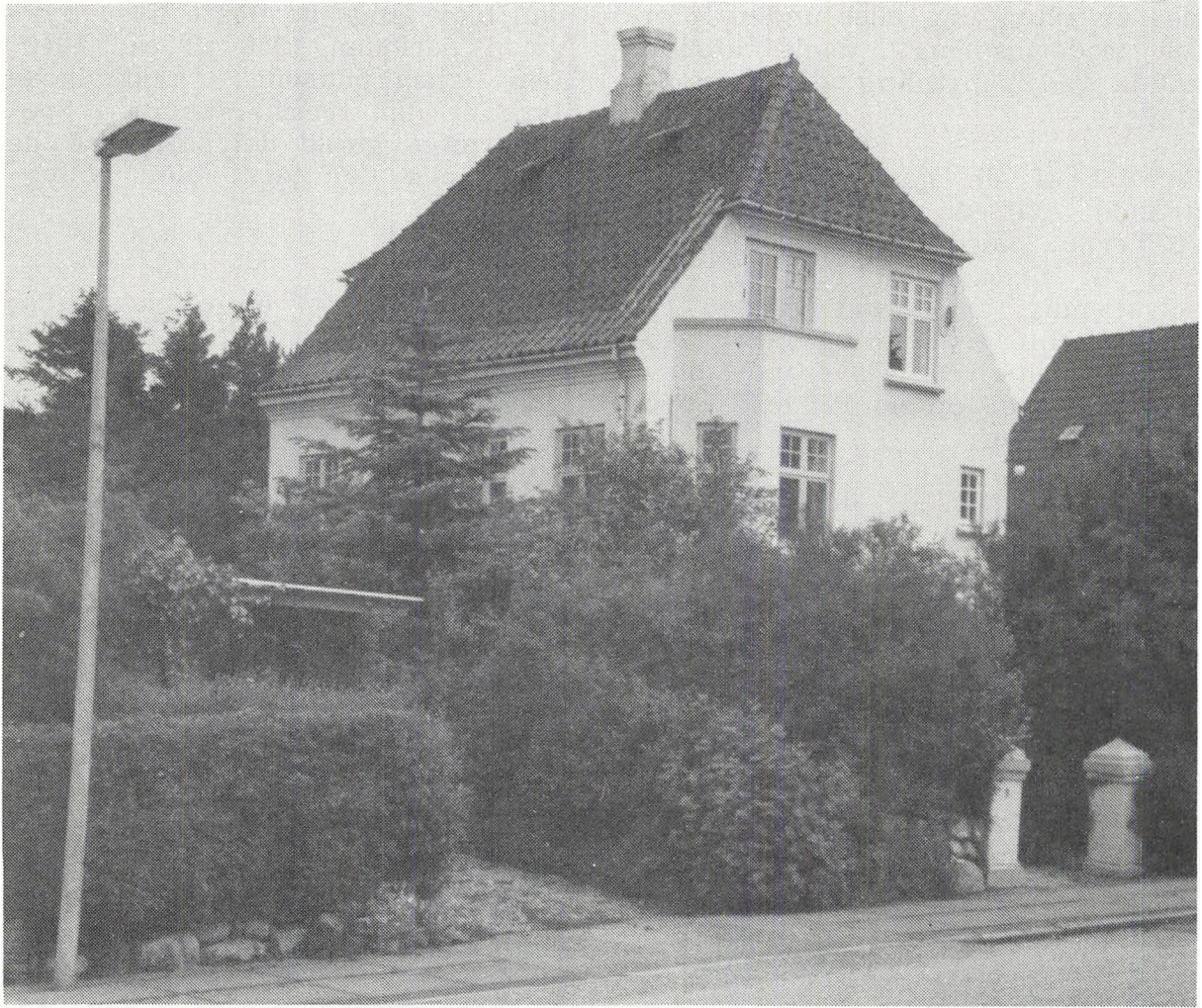
Den type hus, som jeg kalder murermeisterhus, er let at kende. Det er med fuld kælder. Der er 2 etager. Taget er med høj rejsning, og nogle har afvalmede gavle. Så-

dan blev langt de fleste huse bygget i perioden 1920 til ca. 1940. Den stænkpuddede, hvidkalkede type er den fremherskende i Fredensvangs gamle del, altså på de to grunde der først blev bebygget.

Det tredje hus, der blev bygget på Vegavej, blev en rødstensvilla. Efter ejerens død er huset solgt og påbygget en overetage, og grunden er blevet delt. Den oprindelige ejer havde i mange år sommerhus på grunden og som noget meget sjældent en stor udendørs voliére med undulater. Det var en udsøgt ære som dreng at blive inviteret ind i haven for at se fuglene.

Den sidste del af Vegavej var det hjulspor, der endte ved Terp Skovvej. Der var marker på begge sider af vejen. På vestsiden lå marken ca. 1 meter lavere end vejen. Om foråret var denne mark omdannet til en stor sø. Ofte stod vandet så højt, at det oversvømmede den primitive Vegavej, og på den anden side af Terp Skovvej var der ligeledes vand inde på Fredensgårdens jorder. For århundreder tilbage må der have ligget en stor sø i dette område af Fredensvang. Bakken, hvor gården lå ved Runddelen, må have været en ø midt i søen.

I krigsvinteren i 1940'erne kunne

Uraniavej 9. E.S. foto 1991.

der efter afgravning af ca. en halv meter overjord graves mose-tørv i lavningen i haven på det nuværende Vegavej 3. Det var ikke fine tørv, men de var dog brændbare i kakkelovn.

Som dreng har jeg fundet en svær grønstensøkse på hjørnet, hvor nu Runddelen er gravet ind i bakken, altså et bevis på, at der har boet mennesker her allerede for ca. 4.000 år siden. På Fredensgårds marker var der et par store moser, ligeledes tidligere søer.

Efter udstykningen af Fredensgårds jord er Vegavej ført igennem til Holmevej. Omtrent hvor de to veje mødes lå i gammel tid en enlænget gård, vel nærmest et husmandssted. En sommeraften midt i 1930'erne blev det et frygteligt tordenvejr. Lynet slog ned i husmandsstedet, der nedbrændte til grunden. Fra første sal i vort hus kunne vi tydeligt følge branden. Det var grimt at overvære, selvom det skete så langt borte.

Nogle dage senere gik jeg ud ad Terp Skovvej op til "Højen" og videre ud ad Holmevej til brandstedet. Der var kun sammenstyrtede, udbrændte mure tilbage. De store træer udenom var sortsvedne af ilden, og bag ruinen lå de sortbrændte kroppe, der var resterne af den lille gårds kreaturer, som

må have været i stald for at blive malket, da tordenvejret indtraf. Det var en oplevelse, der nok kunne gøre indtryk på en dreng, også selv om man hjemmefra havde lært, at man ikke skulle være bange i tordenvejr, men blot sørge for at holde sig indendøre.

Fra villa Vega var der forøvrigt en dejlig udsigt. Mod syd sås Fredensgård. Mod sydvest spiret på kirken i Holme. Mod vest vandtårnet bygget i 1927. Længere mod vest Brabrand sø. Mod nord markerne ved Hasle og længst borte vandtårnet på toppen af Randersvej.

Man så også hen over bebyggelsen i Rosenvænget og kunne se den yderste bebyggelse af Frederiksbjerg, der sluttede ved Harald Jensens Plads. Man kunne se røgfanen fra lokomotiverne, når de arbejdede sig ud gennem Mølleengen. På stille dage kunne man også høre lokomotivets fortvivlede prustende forsøg på at slæbe en for lang togstamme op ad bakken mellem Kongsvang og Hasselager, og man kunne opleve, at toget måtte returnere til Århus for at få koblet endnu et lokomotiv på, hvorefter det endelig lykkedes at slæbe toget op ad bakken.

Efter Fredensgårds salg i 1939 til Viby kommune forsvandt pigetrådshegnene omkring markerne. Hvor

Siriusvej ender lå på sydsiden en stor grusgrav, der nu er opfyldt. Fra bakketoppen ved siden af grusgraven og ned over markskrånningen med det en meter høje "hop" midtpå og ud over det flade engstykke gik barndommens kælketur, indtil udstykningen af jorden satte en stopper for legen.

Det var en kildrende fornemmelse at suse ned ad bakken for at ende næsten derovre, hvor Rosenvangs Allé nu om dage er beliggende, dog forudsat, at man ikke forinden sammen med "medpassagerer" var blevet kastet af kælken ved det førømtalte hop.

En epokes afslutning

Til slut bør det vel omtales, hvordan det gik den første ejer af "villæen ved hjulsporet". Som 68-årig måtte han ophøre med at arbejde

på grund af sygdom. Han søgte og fik aldersrente, således kaldte man dengang forløberen for folkepensionen. Beløbet kunne imidlertid dårligt dække udgiften til husleje og vedligeholdelse, så hus og grund blev solgt udelt i 1951, da manden var 71 år og hustruen 68 år. De flyttede til en lille 1½ værelses lejlighed, en såkaldt pensionistbolig.

"Sic transit gloria mundi" - sådan forgår verdens herlighed, som min matematiklærer yndede at udtrykke sig, når jeg havde bevist min uduelighed i regnekunst for viderekomne.

Men Vegavej blomstrede op, blev udvidet og videreført, nye beboere og nye huse kom til, og i dag er "hjulsporet" en nydelig villavej i Storårhus.

Ejlf Salomonsen: Viby Telefoncentral og dens første abonnenter

Viby telefoncentral blev oprettet 1907, men den første mulighed for at tale i telefon herfra kom allerede år 1900, da der blev installeret en talestation, som kunne benyttes af alle.

Til sammenligning skal anføres, at det første telefonselskab i Danmark blev stiftet i København 1882, og at Aarhus Telefon Aktieselskab dannedes 1883 med 77 abonnenter. Det var centralen i Århus, som åbnede talestationen i Viby 1900. Det vides ikke, hos hvem den var placeret, men det kan tænkes, at det var hos bager Jens P.M. Jensen, da han var den eneste forretningsdrivende i Viby på det tidspunkt. Herfor taler også den omstændighed, at det var i hans ejendom telefoncentralen blev anbragt 1907.

Viby var iøvrigt ikke den første af forstæderne, som fik telefoncentral, idet Skejby kom først 1901, hvorefter de øvrige forstæder fulgte i tiden indtil 1922, da der blev oprettet centraler i Åbyhøj og Kongsvang.

Udover talestationen blev der inden 1907 installeret fire telefoner i Viby sogn, nemlig på Viby

Kalkværk 1901, på Viby Træskofabrik 1902 og hos husejer Jørgen Nielsen og købmand Anton Jacobsen 1906.

Viby Kalkværk lå i Kongsvang på grænsen til Århus kommune foran muren med vægmaleriet, som ses i dag. Den sidste ejer af denne ejendom var produkthandler Laurits Jensen.

Træskofabrikken, som lå i Viby på det østlige hjørne af Nordbyvej og Ormslevvej, var begyndt 1901 og ophørte 1919.

Jørgen Nielsen, 1868-1914, var ikke nogen almindelig husejer. Han var kommet til Viby kommune 1893 og ejede 1907 gartneriet "Skovvang" ved Høskovvej. Han var 1901 initiativtager til dannelsen af Viby Husmandsforening og blev 1902 formand for De samvirkende jyske Husmandsforeninger. Endelig var han medlem af Viby sogneråd 1901-12 og formand 1903-09, så han havde god brug for en telefon.

Anton Jacobsens forretning var på Kongevej 18, og den blev 1910 købt af Viby Brugsforening, som havde forretning her, til den lukkede og flyttedes til Vibycenteret 1970.

Endnu før nogen af de ovennævnte

Bager N.Chr. Nielsen og han hustru, Marie Kirstine Nielsen, med døtrene Elna, f. 1895 og gift med gartner Chr. Jensen, Neder Hadsten, og Marie,

1897-1979, gift med automekaniker P. Hørlyck, Kongevej 9.

blev Magdalenemøllen i 1892 abonnent under Århus central. Den daværende vindmølle, bygget ca. 1847 og nedrevet 1911-12, stod på det sted, hvor nu den gamle milepæl står ved den spærrede indkørsel fra Skanderborgvej til Ørumsgade. Dette område hørte indtil 1899 til Viby kommune.

Bestyrer for Viby telefoncentral blev ved dens oprettelse Marie Kirstine Nielsen. Hun var i begyndelsen af 1890'erne blevet gift med bager Niels Christian Nielsen. De boede i Esbjerg, hvortil de efter et par år i Amerika vendte tilbage. I 1905 kom de til Viby, hvor N.C. Nielsen overtog det allerede eksisterende bageri på Kongevej 25.

Bagermester Jens P.M. Jensen, som var hans forgænger, havde 1887 købt grunden og har måske allerede på det tidspunkt bygget bageriet, som N.C. Nielsen formodentlig forpagtede. Imidlertid døde han 1907, og Marie Nielsen førte bageriet videre samtidig med, at hun samme år blev bestyrer af Viby telefoncentral. 1918 købte hun bageriet af J.P.M. Jensens enke. Det blev i 1934 solgt til bagermester Ludvig Hans Olesen, som havde overtaget driften 1927, efter at den i ca. 3 år havde været bestyret af V. Borgquist. L.H. Olesens søn, Erling Olesen, drev det videre fra ca. 1956, til det

blev nedrevet 1968.

Marie Nielsen var bestyrer af telefoncentralen til 1. oktober 1946, hvorefter Kirstine Lybecker fik stillingen. 1953 blev såvel Århus telefoncentral som Viby og andre forstæders automatiseret.

Marie Nielsen var en dygtig og foretagsom dame. Ikke alene havde hun som nævnt både bageri og telefoncentral at tage vare på, men også sine børn fik hun sørget godt for og "aftvang sig alles Respekt og Agtelse".

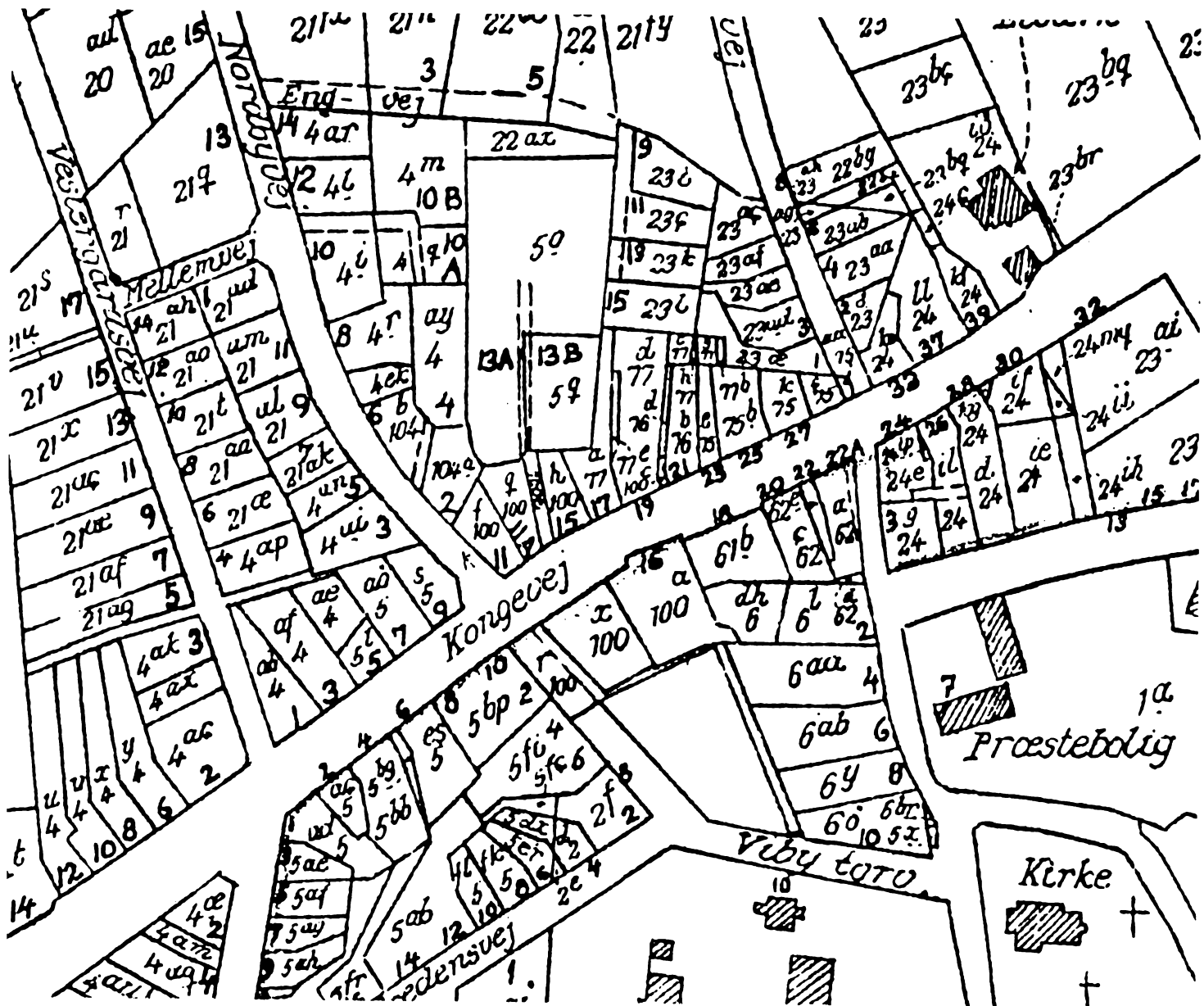
Abonnenterne "satte Pris paa Fru Niensens tjenstvillige og hjælpsomme Væsen", og enhver, som har benyttet sig af gamle dages telefoncentraler ved, hvad det betød i et lille samfund, hvor alle kendte hinanden.

Også økonomien forstod hun at styrke og erhvervede sig efterhånden flere ejendomme. En af dem, Kongevej 7, blev overtaget af en søn, købmand Kaj Nielsen, en anden, Kongevej 9, af svigersønnen, mekaniker P. Hørlych, som var gift med datteren Marie, og en tredje ejendom, Kongevej 27, gik til datteren Poula, som var gift med afdelingschef A.G. Bendixen, Jydsk Telefon.

Ved oprettelsen af telefoncentralen

Interiør af Viby telefoncentral først i 1930'erne.

Udsnit af kort over Viby kommune 1951

Viby 1922. Telefonarbejdere foran Kongevej 20.
Bagest t.v. Viby brugsforening. Til højre indkør-

sel til smed og karetmager. Det første hus er nr.
19, de følgende 17 og 15.

i Viby havde den følgende 16 abonnenter, om hvem der fortælles i fortsættelse af fortegnelsen:

- 16 **Andersen, J.H.**, Direktør & Murermester, (Telefon Aarhus 1171).
- 4 **Gjerrild, A.P.**, Murermester.
3 **Jacobsen, M.**, Gaardejer.
5 **Jensen, S.**, Brygger.
13 **Kvist, A.L.**, Kongsvang.
15 **Maltha-Petersen**, Handlungartner, "Rosenvang".
6 **Marcussen, Johan Peter**, Murermester.
8 **Møller, Søren L.**, Karetmager.
9 **Nederland Nielsen, P.**, Købmand.
14 **Nielsen, Jørgen**, Husejer.
10 --, **S.**, Smed.
12 **Prip, J.**, Generalagent.
2 **Sørensen, J.**, Tømrermester.
17 **Viby Jernbanestation**.
11 -- **Teglværk & Cementstøberi, A/S**.
1 **Zinn**, Sognepræst (Tr. bedst om Formiddagen).

16 J.H. Andersen boede i en stor villa på Lundshøj, men flyttede senere til Skanderborg, hvor han ejede savværk og tømmerhandel og døde 1933.

4 A.P. Gjerrild, 1869-1940, kom omkring 1900 til Viby, hvor han byggede hus på Fredensvej 1. Ved

et meget omfattende byggeri, som efterhånden blev foretaget på jord, han havde købt, kom han til at sætte præg på store dele af Viby.

3 Mikkel Jacobsen, 1856-1919, ejede Stenkildegård 1878-1919. Han var medlem af sognerådet i Viby 1883-94 og formand 1886-94. Formand for Aarhus Amts Sogneradsforening 1894-1916 og formand og direktør for Landbosparekassen i Aarhus fra 1906 til sin død. Han var også den eneste gårdejer, der havde telefon fra begyndelsen.

5 Simon Jensen ejede 1903 Vestre Kongevej 12, hvor der var beboelse og bryggeri. 1906 havde han beboelse og butik på en grund ved Vestergårdsvej bagved V.Kongevej 2, som han købte 1908. På den første grund havde han butik, men denne blev formentlig flyttet til grunden foran, for her overtog købmand V. Nørgaard forretningen 1910. Bryggeriet var efter alt at dømme flyttet fra V.Kongevej 12 til Vestergårdsvej, hvor det blev nedlagt omkring 1920.

13 A.L. Kvist var grosserer og havde købmandsforretning på Landevejen 22 til midt i 1920'erne.

15 Hans Malthe Vilhelm Petersen købte 1904 en ejendom i det nuværende Søndervang, hvor han også havde gartneri. Han var medlem af

Viby 1962. J. Guldberg Jensen byggede huset med Den Blå Butik 1937. Sammenbygget med dette ses Kongevej 27, hvor Viby telefoncentral havde til huse fra 1926/27 på 1. sal bag de to vinduer på hver sin si-

de af lysmasten. T.v. derfor bager Olesens forretning, hvor telefoncentralen var til 1926/27. Huset er fra begyndelsen af århundredet.

Viby sogneråd 1913-21. Gartneriet blev overtaget af hans søn, Børge Maltha Pedersen, 1934.

6 Johan Peter Marcussen købte 1904 V.Kongevej 8, halvdelen af et af de to dobbelthuse. I 1907 købte han Kongevej 3, som blev solgt 1909. Senere ejere var snedker Sofus Mikkelsen og cykelhandler Ejner Bjerregaard Jensen.

8 Søren L. Møller havde beboelse og værksted V.Kongevej 6 i 1903, den anden halvdel af ovennævnte dobbelthus. Han ejede desuden Kongevej 9, hvor Hørlycks autoværksted var indtil nedrivningen. Der var på V.Kongevej 6-12 bygget to dobbelthuse i året 1900 for at skaffe boliger til træskofabrikens arbejdere. I hvert hus var der 4 lejligheder. Om bebyggelsen fortælles, at den blev kaldt "Jeksensminde". Måske har nogle af træskoarbejderne været fra Jeksen, selv om det ellers fortælles, at de var fra Ry. Men de har nok ikke haft råd til at købe dem, eftersom andre optræder som ejere.

9. P. Nederland Nielsen købte 1906 en grund på hjørnet af Kongevej og Nordbyvej af Viby Grandelaug og opførte forretning. 1914 købte han grunden ved siden af, som senere fik nummer 11A. Her opførte han en tilbygning efter tegning af arkitekt Chr. E. Rohde, hvor

han indrettede den forretning, som 1919 blev solgt til købmand Henning Sørensen.

14 Jørgen Nielsen: se ovenfor.

10 Søren Nielsen købte 1902 Kongevej 21 og to år senere nogle nabogrunde, blandt andet Kongevej 19. Han solgte 1908 alle grunde til smed N. Christensen, men hans ejerskab blev ikke af lang varighed, for før 1914 var smedemester J.P. Sørensen ejer. Den sidste smed før nedrivningen 1967 var Jess Almstrup.

12 J.S. Prip boede formentlig i Viby. Han ejede i hvert fald et par grunde her, men de har ikke kunnet stedfæstes.

2 Jens Sørensen købte 1905 to grunde, hvoraf den ene var Vestergårdsvej 13, hvor der var et nyopført hus. Dette solgte han allerede 1908, og 1911-23 ejede ledvogter Laurs Jensen det.

17 Viby Jernbanestation ligger der stadig.

11 Det må dreje sig om cementvarfabrikken "Kongsvang", som begyndte 1907, og som 1911 blev købt af fabrikant N.K. Nielsen.

1 Jacob Christian Zinn, 1865-1915, var sognepræst i Viby 1905-12.

Som et kuriosum kan det nævnes, at en del af de oprindelige telefonnumre forblev tilknyttet ejendommene til den bitre ende. Det gælder købmand og brygger Simon Jensens nr. 5, som førtes videre af V. Nørgaard og K. Bonde, Norderland Nielsens nr. 9, som også Henning Sørensen og A. Larsen havde, ligesom nr. 10 hørte til smedien også i P. Sørensen og J. Almstrups tid. Nu er der kun præsten og jernbanestationen tilbage med de gamle numre som sidste ciffer i nummeret.

Kilder:

De gamle telefoncentraler i østjydske distrikt. Af Paul H. Sørensen. Jydsk Telefon.

Viby Sogns Historie I og II. 1942 og 1948.

Realregister og vurderingsprotokoller m.m. i Viby lokalhistoriske Samling.

Avisudklip og oplysninger fra Else Hørlyck, Rørvej 6, Viby J.

Bodil Elling:
Litteratur om Viby.

Følgende titler er et uddrag af den litteratur, der findes om Viby.

Bøger og afsnit i bøger

Danmarks kirker. Udgivet af Nationalmuseet. Århus Amt. 5. bind, 24. hefte, side 2139-2150: Viby kirke. Side 2150: Fredens kirke. Ravensbjerg kirke.

De danske kirker. Bind 14. Gad, 1969, side 328-331: Viby kirke. Fredenskirken.

Folketællingslister. Viby sogn 1787-1870. Fotokopier.

Haugsted, Ejler (Red.): Bopladsen på Rugholm. Aarhus Museums undersøgelser ved østenden af Brand sø 1944-1945. Aarhus, 1947. 36 sider, illustreret.

Kirkebøger. Viby sogn 1719-1813 og 1814-1853. Fotokopier.

Kirkebøger. Viby sogn 1854-1891. Mikrokort.

La Cour, J.C.B.: Danske gårde. 1906. I. samling, bind 1: Århus, Vejle, Ringkøbing og Ribe amter, side 146-160: Viby sogn.

La Cour, J.C.B.: Danske gårde.

1914. II. samling, bind 1: Århus, Vejle, Ringkøbing og Ribe amter, side 106-107: Viby sogn.

La Cour, J.C.B.: Danske gårde. 1915. III. samling, bind 1: Århus, Vejle, Ringkøbing og Ribe amter, side 129-133: Viby sogn.

Schmidt, August F.: Viby sogn. Landbrugsejendomme under Viby sogn. (i: Aarhus Amt. Udg. af Dansk Kulturhistorisk Forlag, 1948, side 5-20).

Schmidt, August F. og Poul Rasmussen: Viby sogns historie. Bind 1-2. 1942-1949. Udg. af Viby kommune. Heri findes mange litteraturhenvisninger.

Trap, J.P.: Danmark. 5. udgave 1963. Bind 8,I: Århus Amt, side 270-274: Viby kommune.

Personalhistorie

Adrian, Cornelius: Vibypoeten (Peder Jensen)(i: Om Himmelbjergfesterne og St.St. Blicher. 1872, side 35-40).

Bjørnbak, Viggo: Lars Bjørnbak, hans liv og virken. Aarhus Amtstidende, 1880. 262 sider. Fotokopi af føljeton i Aarhus Amtstidende.

Jensen, Hans: Lars Bjørnbak og

den bjørnbakske bevægelse. Gyl-
dendal, 1919. 171 sider.

Lars Bjørnbak og Arbejderbevægel-
sen. Aarhus, 1891. 36 sider. Sær-
tryk af Demokraten, september
1891. Fotokopi.

Rasmussen, Marius: Lars Bjørn-
bak. En levnedsskildring. Kbh.,
Prior, 1916. 59 sider.

Sejr, Emanuel: Jyllands Oehlen-
schläger (Peder Jensen)(i: År-
hus-mosaik, 1967, side 187-192).

Litteratur om firmaer, foreninger og institutioner

Fællesnyt for Viby fabrikker. 75
år - 5. oktober 1906-1981. 1982.
36 sider, illustreret.

Sådan bliver Jyllands-Posten til i
Danmarks mest moderne bladhus.
Jyllands-Posten, 1964. 12 sider,
illustreret.

Velkommen til Viby. Udgivet årligt
1959-70.

Viby Amtsgymnasium. Årsberetnin-
ger.

Viby Andelsboligforening
1942-1982. Viby J., 1982. 48 si-
der, illustreret.

Viby Brugsforening fejrer 75 års

jubilæum. Århus, 1985. 8 sider,
illustreret.

Viby El-værk 1912-1987: 75 år.
Viby J., 1987. 8 sider, illustreret.

Viby Folkebibliotek. Beretninger.

Viby Idrætsforening. Jubilæums-
skrift 1918-1968. Red.: Poul Fisker
og Ejlif Salomonsen. 1968. 143 si-
der, illustreret.

Viby Idrætsforenings jubilæums-
skrift 1918-1978. Red. af Poul Fi-
sker. 127 sider, illustreret.

Viby J. Kommunes Gas- og
Vandværk. Årsberetning og drifts-
regnskab 1961/62. Heri findes
oversigt over Viby Gasværk
1912-62 og over Viby kommunes
vandværk 1937-62.

Viby kommunale skolevæsen.
Skoleplan, undervisningsplan, in-
struks for skoleinspektørerne, vi-
ceskoleinspektørerne, lærerperso-
nalet og skolebetjentene. Århus
1954. 58 sider.

Viby Telefonhaandbog. Ophørt at
udkomme.

Viby sogneavis. Viby sogns kirke-
blad.

Artikler i "Østjyds Hjemstavn"

Agger, Aage: Et sogn - tre sogne (i: 1981, side 65-89).

Barlach, Margrethe: En stræbsom degn i Viby 1781 (Rudolph Georg Schiøtz) (i: 1947, side 97-105).

Juul, Jens: Lidt historie om Viby som forstad til Århus (i: 1959, side 90-97).

Rasmussen, Th.: Brobygning i fortiden. Stilling Dams bro i Viby (i: 1952, side 50-51).

Salomonsen, Ejlif: Fhv. sogneråd-sformand Jens Juul (Viby sogn) (i: 1968, side 153).

Skov, Aksel: Viby kirkes restaurering (i: 1964, side 148-53).

Thomsen, J.S.: Bysmedien i Viby (i: 1987, side 51-57).

Østergaard, N.P.: Da Lars Bjørnbak oprettede Viby højskole (i: 1936, side 108-22).

Østergaard, N.P.: Lidt Bjørnbak-

iana (i: 1951, side 148-49).

Aagaard, Frode: Høvdingen fra Viby (Lars Bjørnbak) (i: 1965, side 5-25).

Artikler i "Århus Stifts Årbøger"

Birkelund, Hans: Lidt fra Viby sognestyre 1842-1875 (i: 1933, side 178-182).

Birkelund, Hans: Træk af Viby Grandelavs historie 1856-1935 (i: 1941, side 42-48).

Haugsted, Ejler: Et middelalderligt fundament i Viby (i: 1917, side 139-145).

Larsen-Ledet, L.: Sognerådsmedlemmer i en omvæltningstid (i: 1955, side 205-223).

Rud, Gustav: Oldtidsminder i Viby sogn (i: 1924, side 126-146).

Skolemesteren i Viby. En gammel degnevise. Udgivet af J.S. Møller (i: 1930, side 157-160).

**Tove Glud Rasmussen:
Beretning fra Viby lokalhistoriske
Forening 1990/91**

I beretningen i sidste års Årsskrift er det anført, at foreningen havde ca. 140 medlemmer. Interessen for foreningen er fortsat, og vi har nu et medlemstal på ca. 170.

Succesén fra 1989 med byvandring har vi forsat. Den 16. juni havde vi den første. Det var i Rosenvænget og blev arrangeret i samarbejde med den lokale grundejerforening. Ca. 110 deltagere (både børn og voksne) deltog i arrangementet.

Den næste byvandring var i Kongsvang i august. Det var bygevejr den dag, men ca. 70 deltagere løb risikoen og var heldige, at byen indtraf ved en benzintank.

Den 24. september afholdt vi en foredragsaften. Emnet var slægts- og lokalhistorie, og der blev vist en videofilm fra fjernsynsserien om slægtshistorie "Mit navn er Jensen". Medvirkende var Hanne Marie Rud, som fortalte om sin formoder, der var initiativtager til plantningen af Kvindeegen. Det er den udsendelse, der er årsag til, at vi kom i kontakt med Hanne Marie Rud, som har skrevet en arti-

kel til Årsskrift 1991.

I weekenden 29.-30. september afholdtes der en lokalhistorisk udstilling på Rosenvangskolen, som havde efterårsmarked i den weekend. På udstillingen var der billeder fra lokalsamlingen, fra skolens arkiv og fra private. Endvidere blev Vibyfilmen vist på video. Der var meget stor interesse for udstillingen, og vi fik både nye kontakter og nye medlemmer.

Det sidste arrangement i 1990 var et besøg på lokalsamlingen i Mølleparken. I 1991 har vi i skrivende stund kun afholdt generalforsamling. Den fandt sted på åbningsdagen for en udstilling i anledning af Viby lokalhistoriske Samlings 25 års fødselsdag, og udstillingen blev besøgt efter generalforsamlingen.

Årsskriftet udkom for første gang i 1990. Takket være annoncer og den beklagelige fejl fra bogtrykkerens side blev det ikke en økonomisk belastning for foreningen.

Vi har søgt om tilskud fra to fonde i 1990, begge med tilknytning til Viby. Vi fik positivt svar fra Mads Clausens fond (Danfoss) med en check på 5000 kr., og sammen med de gaver, der blev ydet af medlemmerne, blev vi sidst på året i stand til at købe det eftertragtede

videokamera. Foruden videokameraet har vi købt en båndoptager til brug for interviews, og vi har foræret lokalsamlingen en skrivemaskine i jubilæumsgave.

Foreningen assisterer stadig med den ugentlige åbningstid i lokalsamlingen hver mandag kl. 15.30 til 17.30. Vi har næsten hver gang besøg af en eller flere. Det giver gode og spændende kontakter.

I 1990 kom der en ny struktur for

lokalsamlingerne i Århus kommune. Kommunen er inddelt i fire regioner med hver en regionsbestyrelse. Foreningen har en repræsentant med som observatør i den region, hvor vi hører til. Det er region Viby, og den omfatter i arkivmæssig henseende kun Hasselager og Viby.

Jeg vil slutte med at sige tak til alle, der har støttet foreningens arbejde, og tak til Ejlf Salomonsen for arbejdet som redaktør for Årsskriftet.

Ejlf Salomonsen:
Viby lokalhistoriske Samling.
Årsberetning 1990.

Åbningstid: Mandag kl. 15.30 - 17.30.

Besøg: Besøgstallet har varieret, men det er sjældent, der ingen har været. Besøg i alt: 68.

Medarbejdere: Tove Glud Rasmussen, Inger Tørnstrøm, Bent Keblovski, Joan Thomsen fra juni, Bodil Elling fra oktober og under tegnede. Ialt medarbejdertimer i sidste halvdel af året: 176.

Afleveringer: 34 personer har afleveret større eller mindre sager. Arkivalier: 4 foreningsprotokoller og ca. 20 mindre sager. Billeder: 170 originale og affotograferede. Lysbilleder: 13. Negativer: ca. 30. Erindringer: 1. Scrapbøger: 2. Samling af fotokopieret materiale: 3. Indrammet kort: 1. Bøger: 3-4. Købt 2.

Løbende modtagelser: sogneblade, boligforeningsblade, blade fra Planstyrelsen og Rigsarkivet. Lokalhistorisk Journal, Magasin 2, Fra Århus Amt.

Aktiviteter: Ordning og registrering af arkivalier, ordning af avisudklip, billeder, tidsskrifter og årsskrifter. Indsamling af oplysninger om personer, huse m.m. Fotografering med indsamling af oplysninger.

Udadvendte aktiviteter: To filmforevisninger, to lysbilledforedrag, en udstilling, deltagelse i syn på hjemfaldne grave, 6 artikler i Viby Sogneavis.

Kurser, møder m.m.: Arkivet har været repræsenteret i arkivudvalg, regionsbestyrelse, årsmøde i SLA og amtskredsen, årsmøde i Århusarkiverne og på flere af amtskredsens kurser.

Besøg: Rådkvinde Lone Hindø har besøgt arkivet og Erik Korr Johansen givet instruktion.

Gaver: Viby lokalhistoriske Forening har indkøbt videobåndoptager og båndoptager, som er stillet til rådighed for arkivet. Fotokopiering er foregået vederlagsfrit på biblioteket.

Økonomi: Til møder, materialer og kontorartikler er brugt: 1883 kr.

Tilføjelser til Årsskrift 1990:

Fortællingen om drukneulykken i Gåsemosen s. 35 kan uddybes med en oplysning om, at Ejner Jensen reddede Johannes Knudsen, men derefter selv druknede. På Ejners gravsten stod følgende indskrift, som var forfattet af lærer J.L. Carlsen, Viby skole:

Da Pligten bød,
da gav du Livet,
og større Gave
har ingen givet.

Meddelt af Johannes' broder, blik-
kenslagermester Kai Knudsen.

Indholdsfortegnelse

Forord.....	side 3
Hanne Marie Rud: Om Kvindeegen og min oldemors erindringer.....	side 5
Jens Juul: 50 år som beboer i Rosenvang.....	side 13
Knud Juul: Erindringer fra min drengetid i Rosenvang.....	side 19
Bjarne Merlit: Fra hjulspor til villavej - om Vegavej.....	side 33
Ejlif Salomonsen: Viby Telefoncentral og dens første abonnenter.....	side 43
Bodil Elling: Litteratur om Viby.....	side 53
Tove Glud Rasmussen: Beretning fra Viby lokalhistoriske Forening.....	side 56
Ejlif Salomonsen: Viby lokalhistoriske Samling. Beretning 1990.....	side 58

263926056

Arhus kommunes Bibl.